

SÜRDÜRÜLEBİLİR EKONOMİK KALKINMA KAPSAMINDA EKOTURİZMİN ÇEVRE ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN ELEŞTİREL BİR BAKIŞ AÇISIYLA İNCELENMESİ

Hasan CİNNİOĞLU

SOSYAL BİLİMLER METİNLERİ

Papers on Social Science

Sürelî Hakemli Dergi

ISSN 1308–4453 (Print)
ISSN 1308–4895 (Internet)

Sahibi/ Owner: Prof. Dr. Osman ŞİMŞEK- Rektör
Namık Kemal Üniversitesi Adına

Baş Editör/ Editor in Chief: Doç. Dr. Emrah İsmail ÇEVİK
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yayın Kurulu/ Editorial Board:

Prof. Dr. Ensar NİŞANCI
Prof. Dr. Rasim YILMAZ
Prof. Dr. Abdülkadir IŞIK
Prof. Dr. Alpay HEKİMLER
Prof. Dr. Ahmet KUBAŞ
Prof. Dr. Dilek ALTAŞ
Yrd. Doç. Dr. Elif KIRAN
Yrd. Doç. Dr. İrfan ATALAY
Yrd. Doç. Dr. Seda Ş. GÜNGÖR
Yrd. Doç. Dr. Tefik SÜTÇÜ
Yrd. Doç. Dr. Harun HURMA
Arş. Gör. Aytaç GÜT

Sosyal Bilimler Metinleri Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından online ve basılı olarak sosyal bilimlerin farklı alanlarında yapılan çalışmaların duyurulması ve kamu oyu ile paylaşılarak tartışmaya açılmasına yönelik olarak yayınlanan, farklı üniversitelerdeki öğretim üyelerinden oluşmuş Hakem Kuruluna sahip, **ASOS**, **ZDB**, **PROQUEST** ve **Index Copernicus** tarafından indekslenen **uluslararası, akademik hakemli ve süreli** bir yayındır. Çalışmada öne sürülen görüş ve düşünceler yazara ait olup Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünü bağlamaz.

İndirme Adresi:

<http://sosyalbe.nku.edu.tr/>

Namık Kemal Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Değirmenaltı Yerleşkesi
TR-59030 Tekirdağ
Tel: +90-282-250 4500
Faks: +90-282-250 9932
E-Posta: sosyalbilimler@nku.edu.tr

Hakem Kurulu

Levent AKIN	Prof. Dr.	Ankara Üniversitesi
Yusuf ALPER	Prof. Dr.	Uludağ Üniversitesi
Sudi APAK	Prof. Dr.	Beykent Üniversitesi
Neşe ATİK	Prof. Dr.	Namık Kemal Üniversitesi
Hasan BOYNUKARA	Prof. Dr.	Namık Kemal Üniversitesi
Tankut CENTEL	Prof. Dr.	Koç Üniversitesi
Toker DERELİ	Prof. Dr.	Işık Üniversitesi
Nadir DEVLET	Prof. Dr.	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Ayten ER	Prof. Dr.	Gazi Üniversitesi
Nalan GÜREL	Prof. Dr.	Marmara Üniversitesi
Alpay HEKİMLER	Prof. Dr.	Namık Kemal Üniversitesi
Abdulkadir IŞIK	Prof. Dr.	Namık Kemal Üniversitesi
İsmail Hakkı İNAN	Prof. Dr.	Namık Kemal Üniversitesi
Cem KILIÇ	Prof. Dr.	Gazi Üniversitesi
Ahmet KUBAŞ	Prof. Dr.	Namık Kemal Üniversitesi
Derman KÜÇÜKALTAN	Prof. Dr.	Arel Üniversitesi
Thomas LOPEZ GUZMAN	Prof. Dr.	Cordoba Üniversitesi
Ahmet MAKAL	Prof. Dr.	Ankara Üniversitesi
Ahmet SELAMOĞLU	Prof. Dr.	Kocaeli Üniversitesi
Ali Nazım SÖZER	Prof. Dr.	Dokuz Eylül Üniversitesi
Yaşar ŞENLER	Prof. Dr.	Namık Kemal Üniversitesi
Can TUNCAY	Prof. Dr.	Bahçeşehir Üniversitesi
Banu UÇKAN	Prof. Dr.	Anadolu Üniversitesi
Devrim ULUCAN	Prof. Dr.	Maltepe Üniversitesi
Rasim YILMAZ	Prof. Dr.	Namık Kemal Üniversitesi
Oktay Salih AKBAY	Doç. Dr.	Namık Kemal Üniversitesi
Leyla ATEŞ	Doç. Dr.	Kemerburgaz Üniversitesi
Şener BAĞ	Doç. Dr.	Namık Kemal Üniversitesi
Süleyman BAŞTERZİ	Doç. Dr.	Ankara Üniversitesi
Petru GOLBAN	Doç. Dr.	Namık Kemal Üniversitesi
Aşkın KESER	Doç. Dr.	Uludağ Üniversitesi
S. Ahmet MENTEŞ	Doç. Dr.	Namık Kemal Üniversitesi
Hakan ONGAN	Doç. Dr.	İstanbul Üniversitesi
Murat Selim SELVİ	Doç. Dr.	Namık Kemal Üniversitesi
Abdülkadir ŞENKAL	Doç. Dr.	Kocaeli Üniversitesi
Ali TİLBE	Doç. Dr.	Namık Kemal Üniversitesi
Aykut Hamit TURAN	Doç. Dr.	Kocaeli Üniversitesi
İrfan ATALAY	Yrd. Doç. Dr.	Namık Kemal Üniversitesi
Sonel BOSNALI	Yrd. Doç. Dr.	Namık Kemal Üniversitesi
Tatiana GOLBAN	Yrd. Doç. Dr.	Namık Kemal Üniversitesi
İmran GÜR	Yrd. Doç. Dr.	Namık Kemal Üniversitesi
Ali GÜREL	Yrd. Doç. Dr.	Namık Kemal Üniversitesi
Lütfü ŞİMŞEK	Yrd. Doç. Dr.	Namık Kemal Üniversitesi
Tevfik SÜTÇÜ	Yrd. Doç. Dr.	Namık Kemal Üniversitesi
Çiğdem VATANSEVER	Yrd. Doç. Dr.	Namık Kemal Üniversitesi
Ahmet Zeki BULUNÇ	Dr.	Başkent Üniversitesi (Emekli Büyükelçi)
Oscar A. POMBO	Dr.	Colef Üniversitesi

Hakem kurulunda yer alan isimler unvan ve soyadına göre alfabetik sıralanmıştır. Yayınlanmak üzere gönderilen çalışmaların konularına göre hakem ilavesi yapılabilir.

Sürdürülebilir Ekonomik Kalkınma Kapsamında Ekoturizmin Çevre Üzerindeki Etkilerinin Eleştirel Bir Bakış Açısıyla İncelenmesi

ÖZET

Birçok ülke, az gelişmişlikten kurtulabilmek için ekonomik kalkınma politikaları uygulamaktadır. 1970'li yıllardan önce, kalkınma olgusunun, sadece milli gelirdeki artış gibi ekonomik kriterlere göre değerlendirilmesi, ülkelerin sosyal, kültürel veya fiziksel çevre gibi unsurlarının göz önünde bulundurulmamasına ya da ikinci plana atılmasına neden olmuştur. Bu nedenle, ülkeler ekonomik kalkınmayı sağlamaya çalışırken, çevre unsurları üzerinde olumsuz etkiler bırakmıştır. Zaman içerisinde, insanların çevre konusunda bilinçlenmeye ve çevre kirliliğini fark etmeye başlamasından dolayı, kalkınma kavramı, sosyal, kültürel ve fiziksel çevre gibi göstergelerin de yer aldığı sürdürülebilir kalkınma kavramına dönüşmüştür. Son dönemlerde ise, ekoturizm, sürdürülebilir turizmin bir aracı olarak görülmeye başlanmıştır. Ekoturizmin, turizmin bölge üzerindeki sosyal, kültürel ve fiziksel çevresi üzerine yaratacağı olumsuz etkiyi en aza indirgeyebileceği düşünülmüş ve bu nedenle bir turizm çeşidi olarak teşvik edilmeye başlanmıştır. Bu çalışmada konuyla ilgili literatür taraması yapılarak, ekoturizmin çevre üzerine olan etkileri eleştirel bir bakış açısıyla incelenmiştir. Araştırma sonucunda, ekoturizm faaliyetlerinin bölgelerin ekonomisine beklenen katkıyı yapmadığı ve çevre unsurları üzerinde de neredeyse diğer turizm çeşitleri kadar olumsuz etki bıraktığı ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Kalkınma, Turizm, Çevre, Ekoturizm.

A Research with a Critical Perspective on Impacts of Ecotourism on Environment within the Scope of Sustainable Economic Development

ABSTRACT

Many countries have implemented economic development policies in order to get rid of being underdeveloped. Before the 1970s, evaluation of the development concept was based only on economic criteria, such as the increase on the national income, and this led countries either not to take such factors as social, cultural or physical environment into consideration or their being of secondary importance. Therefore, while countries are in a struggle for achieving economic development, they left negative effects on the environment at the same time. Overtime, due to people's environmental awareness and their starting to notice the environmental pollution, development concept has turned into sustainable development which includes social, cultural or physical environment indicators. In recent years, ecotourism has been seen as a tool of sustainable tourism. It has been considered that Ecotourism could reduce the negative effects of tourism on the region's social, cultural and physical environment; therefore ecotourism has begun to be promoted as a tourism type. In this study, a literature review on the subject has been carried out and the effects of ecotourism on the environment were examined with a critical perspective. As a result of the study, it has been revealed that ecotourism activities didn't make the expected contribution to the region's economy and they nearly have as many negative impacts on the environment as other types of tourism.

Key Words: Sustainable Development, Tourism, Environment, Ecotourism.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	III
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER	IV
1. GİRİŞ	1
2. EKONOMİK KALKINMA VE ÇEVRE	2
3. ÇEVRE VE TURİZM	7
4. EKOTURİZMİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ	12
5. EKOTURİZME GENEL BİR BAKIŞ	15
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	20
KAYNAKLAR	22

1. GİRİŞ

Günümüzde, neredeyse her yıl ülkelerin gelişmişlikle ilgili sıralamaları belirlenmektedir. Bu ülkeler, gelişmiş ya da azgelişmiş olarak belirli kategorilere yerleştirilmektedir. Bu sıralama yarışında, azgelişmiş ülkeler gelişmişlik ülkeler seviyesine çıkmak için birçok farklı alanda değişik kalkınma politikaları izlemektedir.

1970'lere kadarki süreçte izlenen kalkınma politikaları gayri safi milli hasıla gibi genellikle makro ekonomik politikalar idi. Başka bir deyişle, kalkınmanın temel göstergesi olarak ekonomik büyüme temel alınıyordu. Böyle bir politika izlenmesi, ekolojik ya da sosyo-kültürel gibi bazı unsurların göz önünde bulundurulmamasına ya da ikinci plana atılmasına neden olmuştur. Bu süreçten sonra, nüfus artışı, küreselleşme, çevre kirliliği gibi meydana gelen değişimler, kalkınma planlarına bu unsurların da yer almasını sağlamıştır. Böylece, kalkınma politikalarında sosyal, kültürel, çevresel unsurların-da göz önünde bulunduran sürdürülebilir kalkınma kavramı ortaya çıkmıştır.

Birleşmiş Milletler tarafından; "Bugünün ihtiyaçlarını, gelecek nesillerin de kendi ihtiyaçlarını karşılamalarından ödün vermeden karşılamak" (UN Documents, 1986) şeklinde tanımlanan sürdürülebilir kalkınma politikaları birçok ülke tarafından benimsenip uygulanmaya başlamıştır. Böylece, sürdürülebilir kalkınmadan önce çevreye verilen zarar, bu süreçten sonra minimum seviye indirgenmeye çalışılmış ve çevresel unsurların sürdürülebilirliği amaç edinilmiştir.

Turizm sektörü, ülkelerin kalkınma politikaları kapsamında kullandıkları sektörlerden bir tanesidir. 1970 ve 1980'lerde meydana gelen değişimler neticesinde, ortaya çıkan sürdürülebilir kalkınmanın etkisi, turizm sektöründe de kendisini "sürdürülebilir turizm" şeklinde göstermiştir. Bu bağlamda, sürdürülebilir turizm, bir bölgedeki yerel halkın sosyo-kültürel yapısını koruyan, yerel halkın ekonomik refah seviyesine katkıda bulunan ve turizm faaliyetlerinin olumsuz çevresel etkilerini en az indiren bir faaliyet şeklinde tanımlanmıştır.

Turizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliğini sağlayan en önemli turizm çeşidi, Uluslar arası Ekoturizm Topluluğu (TIES; 1990) tarafından, çevreyi koruyan ve yerel halkın refahını sağlamaya yönelik doğal alanlara yapılan duyarlı seyahatler olarak tanımlanan "ekoturizm"dir. Başka bir ifadeyle, ekoturizm, turizmin çevreye verdiği zararı en aza indiren ve aynı zamanda bölge ekonomisine katkı sağlayan bir turizm çeşidi olarak görülmeye başlanmıştır. Bu düşünce tarzı, birçok bölgenin ekoturizm potansiyelinin ortaya çıkarılmasına yönelik çalışmaların yapılmasına neden olmuştur.

Burada ortaya çıkan temel sorun ekoturizm faaliyetlerinin planlanan hedeflerinin ne kadarını yerine getirebildiğidir. Başka bir deyişle, ekoturizm, bölgede sosyo-kültürel, ekonomik ve fiziksel çevrenin sürdürülebilirliğini ne ölçüde sağlayabilmektedir. Genellikle konu ile ilgili yapılan araştırmalar, ekoturizm faaliyetlerinin bölgeye olumlu etkileri üzerinde odaklanmış ve bölgelerin sahip olduğu kaynaklar ekoturizm potansiyeli açısından ortaya çıkarılmaya çalışmıştır. Ancak ekoturizm

faaliyetlerinin gerçek anlamda beklenen hedefleri yerine getirip getirmediğiyle ya da gerçekten de sürdürülebilirliği sağlayıp sağlamadığıyla ilgili fazla bir çalışma yapılmamıştır. Bu nedenle, bu çalışma, ekoturizm faaliyetlerinin gerçekten de çevre unsurlarının sürdürülebilirliğini sağlamak için mi, yoksa ekonomik kalkınmada kullanılan yeni bir pazarlama ürünü olduğu için mi yapıldığı sorularına cevap bulmak için yapılmıştır. Araştırma, literatürdeki bu boşluğu doldurmaya yönelik olduğundan önem arz etmektedir. Bu sorulara cevap bulabilmek için ise, konuyla ilgili literatür taraması yapılmış ve ekoturizm faaliyetlerinin çevre unsurları üzerinde yaptığı etkiler incelenmiştir.

2. EKONOMİK KALKINMA VE ÇEVRE

Ekonomik kalkınma kavramı, ekonomik unsurların (üretim ve kişi başı milli gelirin) yanında, sosyal ve kültürel yapının değiştirilmesini, geliştirilmesini ve yeni yapılar oluşturulmasını sağlamayı içeren bir süreçtir (Yaviloğlu, 2002:66; Yaylı, 2002:153).

Ekonomik kalkınma, sermayede veya nüfus miktarına bakmaksızın yıllık üretim miktarında meydana gelen artışlardır (Robbins, 1968:4). Ekonomik kalkınma aynı zamanda, sosyal sorunların çözümünü sağlayan ve yoksulluğu azaltma faaliyetleridir (Soubbotina, 2004: 8). Uluslararası ekonomik kalkınma konseyi (IEDC), ekonomik kalkınmayı, farklı amaçlar açısından tanımlamaktadır. Bu amaçlar genel olarak, istihdam ve zenginlik yaratma, yaşamın kalitesini geliştirme şeklindedir. Aynı zamanda, ekonomik büyümeyi etkileyen bir süreçtir.

İnsanlığın gelişim sürecinin ilk dönemlerinde, insanlar sadece biyolojik ihtiyaçları için tüketirlerdi. Ancak zaman içerisinde, insanlar ihtiyaçlarından daha fazla tüketmeye başlayınca, buna paralel olarak üretim olayı da artmaya başladı. Hızlı bir şekilde artan bu üretim ve tüketim ilişkisi, zamanla doğayı yok etme ilişkisine dönüşmüştür. İnsanlar artık, doğal mekanlardan sosyal mekanlar yaratıp bu mekanları ekonomik çıkar elde etme ya-da talep yaratmak için bilinçsiz bir şekilde kullanmaya başlamışlardır (Ercan, 2011: 108-151).

Sanayi Devrimiyle birlikte, nüfusta meydana gelen artış ve teknolojik gelişmeler, üretimin artmasını ve kaynakların hızlı bir şekilde tüketilmesini ortaya çıkarmıştır. Artan üretim ve tüketim ihtiyacı, insanoğlunun sınırsız bir kaynak olarak gördüğü çevrenin bilinçsiz bir şekilde tüketilmesine neden olmuştur. Ekonomik alandaki kalkınma girişimleri maalesef çevre faktörünü göz önünde bulundurmadan gerçekleşmiştir (Tıraş, 2012: 58). Başka bir deyişle, ekonomik kalkınma faaliyetleri çevre üzerinde olumsuz dışsallığa neden olmaktadır.

Son dönemlerde kalkınma ve çevre kavramları, insanların çevreyle ilgili faaliyetlerinin ortaya çıkardığı etkilerin farkına varılmasıyla, birbirinden ayrı düşünülmeyen kavramlar haline gelmiştir (Zhang, 2014: 379). Kalkınma ve çevre unsurları, insanoğlu için vazgeçilmez temel unsurlardandır. İki kavram birbiriyle bağlantılıdır ve birbirini etkilemektedir (Baykal ve Baykal, 2008: 11). Çünkü mal ve hizmet

üretmekteki doğal kaynakların verimliliği çevresel unsurlara bağlıdır ve bu nedenledir ki çevre unsurları ekonomik kalkınmayı etkilemektedir (Grossman ve Krueger, 1995: 355).

Günümüzde, ülkeler azgelişmiş ve gelişmiş olarak sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır. Başka bir ifade ile bazı ülkeler diğer ülkelere göre daha ileri seviyededir. Bu seviyenin belirlenmesinde kullanılacak olan göstergelerin saptanması önemli bir konu olarak ortaya çıkmıştır. Örneğin, kişi başına düşen milli gelir bir gösterge olarak kullanılsa da tek başına yeterli olmamaktadır. Bu süreçte gelişmiş ya da gelişmekte olan ülke tanımları azgelişmişlik göstergelerinin belirlenmesi yoluyla yapılmıştır. Azgelişmişliğin belirlenmesiyle ülke kalkınmasının ortaya çıkardığı anlam kolaylıkla anlaşılacaktır (Tolunay ve Akyol, 2006: 117). 1970'li yıllara kadarki süreçte, kalkınma olgusu sadece ekonomik anlamda ele alınmış (Schneider vd., 2010: 511), sosyal, kültürel ya da çevresel boyutu dikkate alınmamıştır (Özkök ve Gümüüş, 2009: 52). Çevresel problemler ekonomik kalkınma kavramının tekrar ele alınmasını gerektirmiştir (Goodland, 1995: 2). Bu süreçte ekonomik kalkınma konularının tekrar incelenmesiyle, bu kalkınma konularına bazı farklı göstergelerde eklenmiştir (Bousrih, 2013: 44). Kalkınma unsurları içerisinde göz önünde bulundurulmayan çevre faktörü 1970'li yıllardan itibaren kalkınma planları içerisinde yer almaya başlamıştır (Adam, 2003: 2). İnsanoğlu varoluşundan bugüne, çevreyle direk olarak etkileşim halinde olmuştur. Refah seviyesini arttırmak için çevreyi sürekli kullanmış ve teknolojiyle beraber çevreyi sürekli değiştirmiştir. Gelişme için sürekli olarak çevreyi ve doğal kaynakları kullanmaya, daha doğrusu tüketmeye başlaması çevrenin geleceğini tehdit eden bir boyuta ulaşmıştır (Tıraş, 2012: 65).

Bu bağlamda, çevre sorunları, insanların tüketim ve üretim faaliyetlerini gerçekleştirirken doğal çevreyi göz önünde bulundurmamalarından kaynaklanmaktadır (Davran, 2007: 37). Bu çevre sorunlarının ya da durdurulamamasının nedeni aslında ekonomik gelişmeyle ilgilidir. Çünkü toplumun refahını artırılması çerçevesinde, milli gelirden meydana gelecek artış, doğanın ve çevre sorunlarının göz önünde bulundurulmamasına neden olmaktadır (Tütüncü ve Kuşluyan, 1997: 9).

Ülkelerin gündeminde olan çevre sorunlarının temel çözümü olarak sürdürülebilir kalkınma görülmeye başlanmıştır (Yıldırım ve Öner 2003:25). Şüphesiz ki sürdürülebilir kalkınmanın en yaygın tanımı, Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından "Ortak Geleceğimiz" adı altında yayınlanan rapordaki tanımdır (Ghalibaf ve Moussavi, 2014: 220). Bu tanıma göre, sürdürülebilir kalkınma; " Bugünün ihtiyaçlarını, gelecek nesillerinde kendi ihtiyaçlarını karşılamalarından ödün vermeden karşılamaktır"(UN Documents, 1986). Özellikle sürdürülebilir kalkınma açısından, azgelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin ticari faaliyetleriyle çevre arasındaki ilişki daha da önemli olmaya başlamıştır (Tutar, 2011:2). Gelişmiş ülkeler, çevre politikaları konusunda gelişmekte olan ülkelerle kıyaslandığında, daha katı çevresel politikalara sahiptirler (Yuan vd., 2014: 794). Gelişmiş ülkeler için, yaşam kalitesini geliştirme ve kirliliği yok etme konuları, dönüşüm, uyum ve modernizasyonu kapsamaktadır. Daha azgelişmiş ülkeler için ise, temel konu modernizasyon değil, hayatta kalabilmektir. Kısacası yaşam kalitesini geliştirme değil, yaşayabilmektir (Popescu vd., 2014: 286). Sürdürülebilir kalkınmanın 3 temel prensibi vardır. Bunlar: ekonomik verimlilik, çevreye önem ve

sosyal adalettir (Hanna vd., 2014: 2). Sürdürülebilir kalkınma insan açısından ele alındığında sosyal; toplum açısından ele alındığında ekonomik ve kültürel; doğal kaynaklar açısından ise ekolojik bir yapıya sahiptir (Tutar, 2011: 4).

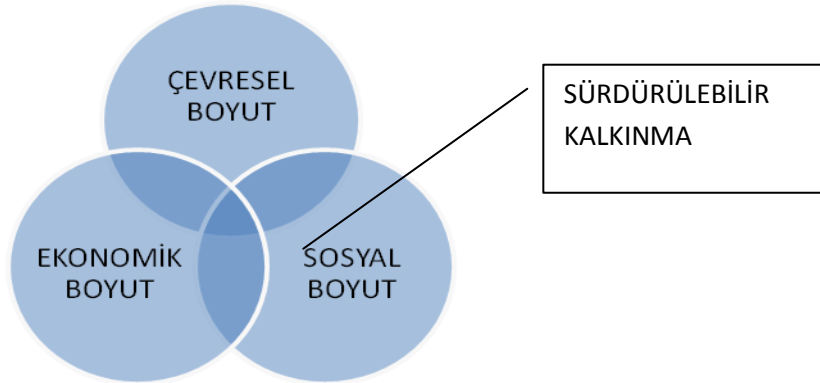
Sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmesi için, üç temel şart ya da boyut vardır. Bunlar; ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlardır (UNEP ve WTO, 2005: 9; Tıraş, 2012: 61).

Ekonomik boyut: ekonomik olarak sürdürülebilir bir sistemi, mal ve hizmetlerin devamlılık esaslarını sağlayacak şekilde üretilmesi, tüm ekonomik faaliyetlerin maliyet etkinliğinin, işletmelerin yeteneklerinin ve faaliyetlerinin uzun dönemde devamlılığın sağlanmasıyla ilgilidir.

Sosyal boyut: insan haklarına saygılı olmakla ve ülkedeki tüm topluluklara eşit fırsatla ilgilidir. Yoksulluğun azaltılmasının yönelik olarak tüm gelirlerin eşit bir şekilde dağılımını sağlamaktır. Eğitim ve sağlık gibi sosyal hizmetlerin, yeterliliği ve eşit dağılımı, politik sorumluluk ve katılımı sağlayabilen bir boyuttur.

Çevresel boyut: çevresel kaynakların özellikle yenilenemeyen kaynakların korunması ve etkili bir şekilde yönetilmesi; hava, su, toprak kirliliğinin azaltılması ve biyolojik çeşitliliği ve doğal mirasın korunmasının sağlanmasıdır.

Şekil 1: Sürdürülebilir Kalkınmanın Boyutları

Kaynak: Aksu, Ceren, Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre, Güney Ege Kalkınma Ajansı, 2011, 6.

Yukarıdaki şekil sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesinin, 3 temel şartın sağlanmasıyla mümkün olabileceğini göstermektedir. Bu üç temel şarttan herhangi biri sağlanmadığı, ya da bilinçsiz bir şekilde yapıldığı takdirde sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmesini zorlaştacaktır.

Çevre açısından sürdürülebilir kalkınmayı etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; hızlı nüfus artışı, sanayileşme, kentleşmedir. (Tıraş, 2012: 65). Sanayileşme; klasik ekonomideki

büyüme anlayışı, tüketimin artırılması sağlamak için girdileri artırarak üretimi fazlaştırma temeline dayanmaktadır. Üretim ve tüketim sürecinin her aşamasında ortaya çıkan kimyasal artıklar çevreyi kirletmektedir. Hızlı nüfus artışı; -ister kentlerde, isterse de kırsal alanda meydana gelen hızlı nüfus artışı beraberinde daha fazla tüketimi getirecektir. Başka bir deyişle, daha fazla talep isteği daha fazla arz sunumuna neden olacaktır. Bu istekler hava, su, trafik ya da gürültü olarak çevreye yansiyacaktır (Yücel, 2003:102-106) Kentleşme; kentleşen nüfusun tüm isteklerinin karşılanması, kent idarecileri tarafından mevcut doğal kaynakları mümkün olduğu kadar kullanmalarına neden olmaktadır (Yaylı 2012:166). Kentler daha büyük alanlara doğru genişlediğinde buralarda altyapı yatırımlarının da maliyeti artmaktadır. Altyapı oluşturulmasının kent idarecileri tarafından yapılması beklenildiğinden dolayı maliyetler oldukça artmaktadır (Öztürk, 2005:24).

Şekil 2. Ekonomik Faaliyetler ve Çevre

Kaynak: John A Dixon; Sergio Margulis. "Integrating The Environment into Development Policymaking" Making Development Sustainable, Environmentally Sustainable Development Occasional Paper Series No.2, The World Bank, Washington,D.C.,1994, 21

Yukarıdaki şekil, ekonomik faaliyetlerle çevre arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Çevresel unsurlar, ekonomik faaliyetlerden doğrudan etkilenmektedir. Bazı ekonomik unsurlar çevreyi olumlu etkilerken, bazıları da olumsuz etkileyebilmektedir. Örneğin, kaynakların etkili bir şekilde kullanımının artması hem doğal kaynakları korumakta, aynı zamanda her bir birim çıktının olumsuz çevre etkisini azaltmaktadır. Ancak üretimin çok fazla olması çevresel zararları arttıracak ve bu da kirlilik kontrol maliyetini arttırarak uzun dönemde büyümeyi azaltacaktır (Steer; Thomas'tan aktaran Dixon; Margulis, 1994: 21). Başka bir deyişle, amaç olarak ekonomik büyüme beraberinde çevre kirliliği sonucunu getirmektedir; ancak daha sonraki süreçte çevrenin korunması amacı ekonomik büyümenin azalması sonucunu getirmektedir.

İnsanların zaman içerisinde çevreyle ilgili konularda bilinçlenmeye başlaması, ülkelerin ekonomik kalkınma kapsamında yaptığı faaliyetlerin doğal çevreye verdiği zararın gözle görülebilir bir hal alması, ekonomik kalkınmayla sürdürülebilir kalkınma politikalarının uyum içerisinde yürütülmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. İnsanlardaki bu bilinçlenmeyi ortaya koyan en önemli göstergelerden biri, Avrupa Komisyonu'nun üye ülkelerdeki insanlar üzerinde belirli dönemlerde yaptığı araştırmalardır. Bunlardan bir tanesi; 26 Nisan -11 Mayıs 2014 tarihleri arasında Avrupa Birliği'ne Üye ülkelerdeki 27.998 kişi üzerinde çevre konusuyla ilgili yapılan araştırmadır. Bu araştırmada ortaya çıkan sonuçlar, bilinçlenmeyle ilgili önemli ipuçları vermektedir. Bunlardan bazıları şu şekildedir (European Commission, 2014):

- Katılımcıların %79'u doğal kaynakların etkili kullanımının ekonomik büyümeyi arttırabileceğini,
- Katılımcıların %59'u sosyal ve çevresel faktörlerin, ülkelerinin ilerleme ölçümlerinde ekonomik kriter gibi önemli bir kriter olması gerektiğini,
- Katılımcıların %74'ü çevreyi korumanın ekonomik büyümeyi arttırabileceğini,
- Katılımcıların %75'i çevreyle dost olan ürünleri satın almaya hazır olduklarını,
- Katılımcıların %77'si büyük firmaların çevreyi korumaya yönelik yeteri kadar faaliyette bulunmadığını,
- Katılımcıların %70'i hükümetin çevreyi korumaya yönelik yeteri kadar faaliyette bulunmadığını,
- Katılımcıların %79'u ülkelerinde yürürlükte olan çevre koruma yasalarının doğru şekilde uygulanıp uygulanmadığının denetlenmesi gerektiğinin düşünmektedirler.

Birleşmiş milletlerin, ortak geleceğimiz raporunda (Brundtland Report), sürdürülebilir kalkınma hedefleri şu şekilde ifade edilmiştir (UN Documents, 1986):

- Büyümeyi canlandırmak,
- Büyümenin kalitesini değiştirmek,
- Temel ihtiyaçları karşılamak,
- Sürdürülebilir nüfus düzeyini sağlamak,
- Kaynak tabanı korumak ve zenginleştirmek,
- Teknolojiyi yeniden yönlendirmek ve riski yönetmek,
- Karar alma sürecinde çevreyi ve ekonomiyi birleştirmek.

Tüm bu hedeflerin başarılı bir şekilde gerçekleşmesi için sürdürülebilir kalkınmayla ekonomik kalkınmanın harmanlanması gerekmektedir. Ekonomik kalkınmayla sürdürülebilir kalkınma politikalarının uyum içerisinde yürütülmesi için gerekli politikaları Yücel (2003) çalışmasında şöyle özetlemektedir:

- Eğitim sistemi aracılığıyla çevre bilincinin oluşturulması,
- Çevreye zarar vermeyecek yeni üretim ve tüketim sonrası teknolojilerin kullanılması,
- Bu bağlamda devletin, destek ve yönlendirme sağlayan bir kontrol mekanizması oluşturması,
- Konuyla ilgili Uluslararası düzeyde ortak çalışmaların artırılması ve aynı zamanda ulusal ve uluslararası kurumsallaşmanın sağlanması,

- Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için destek sağlanması,
- Üretim ve dağıtım ile ilgili politikaların ve yeni ekonomik sistemin bulunması,
- Tüketim eğilimleri değiştirilmelidir.

Turizmin döviz girdisinin sağlanmasında bir araç olarak görülmesi, ülke ekonomisinden aldığı payın artması, GSMH içerisinde önemli bir yere sahip olmaya başlaması, sanayileşmenin olmadığı yerlerde alternatif olarak turizm kaynaklarının kullanılması, sanayileşme için gerekli finansmanın turizmden elde edilmek istenmesi, bölgeler arası dengesizliği giderici ve turizmin milli geliri arttıracak bir unsur olarak görülmesi vb. nedenlerden dolayı az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde ekonomik gelişimin sağlanmasının bir yolu da turizm olarak görülmektedir.

3. ÇEVRE VE TURİZM

Dünyada 1970'li yıllardan önce, çevre kavramı, ekonomistler tarafından, bol bulunması ve kullanımının herhangi bir fedakârlık gerektirmemesinden dolayı, bir çeşit serbest mal olarak değerlendirilmiştir (Turner 1994'ten aktaran Talay vd., 2010: 138). Başka bir deyişle, serbest mal olarak nitelendirilen çevresel unsurlar, işletmelerin toplam maliyeti içerisinde herhangi bir maliyet unsuru olarak görülmemektedir (Pearce vd., 2000: 6). Neoklasik ekonomistler ise, çevresel problemlerin temel nedeni olarak doğal kaynakların verimsiz bir şekilde kullanımını görmektedir (Renning ve Wiggering, 1997: 26). Bu şekilde bir değerlendirme zaman içerisinde çevre kirliliğine neden olmuştur. Genel anlamda çevre kirliliğine neden olan faktörlere baktığımızda, 4 temel faktör öne çıkmaktadır. Bunlar: nüfus artışı, sanayileşme, kentleşme ve turizm faaliyetleridir (Arslan, 1995: 67).

2013 yılında dünya genelinde turist sayısı %4,8'lik bir artış göstererek toplamda 1 milyar 87 milyona ulaşmıştır (WTO, 2014). Turizm sektörünün hızlı bir şekilde gelişmeye başlaması, sektörün etkilediği ekonomik, sosyal ve çevresel yapının da göz önünde bulundurulma gerekliliğini ortaya çıkarmıştır (Jim, 2000: 233). Çevresel kaynakla bağlı olarak gelişen turizm faaliyetleri, plansız ve kontrolsüz bir gelişim ile çevreye zarar verebilmektedir. Bu zararı en aza indirmek için, sürdürülebilir kalkınma unsurlarıyla hareket etmek gerekmektedir (Seyhan ve Yılmaz, 2010: 52).

Aynı zamanda, Onuncu Kalkınma planının (2013), Turizm ile ilgili bölümü altında izlenecek politikalar kısmında; "Çevreye duyarlı ve sorumlu turizm anlayışı kapsamında sürdürülebilir turizm uygulamaları geliştirilecek, turizmin sosyo-kültürel ve çevresel olumsuzlukları azaltılacaktır" şeklinde bir ifade yer almaktadır. Bu bize 2 konuda önemli bilgiler vermektedir. Bunlar; turizmin sosyo-kültürel yapıda ve çevre üzerinde olumsuz etkileri vardır ve bu olumsuzlukları azaltmak için sürdürülebilir turizm faaliyetlerine ihtiyacımız vardır. Turizm sektörünün talep yaratmak anlamında kaynak olarak çevreyi kullanması 3 farklı şekilde gerçekleşir. Doğal kaynaklar (deniz kıyıları, ormanlık alanlar vb.), İnsan yapısı kaynaklar (tarihi kentler, arkeolojik alanlar vb.) ve sosyo-kültürel kaynaklardır (yeme içme vb gibi örf adetler) (Kızılırmak, 2011: 2).

Turizm sektörünün önemli kaynaklarından biri olan çevre, insanların ve diğer canlıların hayati varlıklarını idam ettirdikleri, fiziki, biyolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik ortamlardır (Davran 2007: 37). Belirli bir çevre içerisinde gerçekleşen turizm faaliyetleri, doğal çevrede bazı olumlu ve olumsuz izler bırakabilmektedir (Özdemir, 2006: 45) ve bölgenin çevresi üzerindeki bu izler turizm faaliyet türüne göre değişiklik gösterebilmektedir (Deng vd., 2003: 530). Turizmin çevresel kaynakları fazla tüketmesi, doğal yapının bozulması, kirlilik ve atık durumu, ormanların tahrip edilmesi, kıyıların ya da kültürel mirasın zarar görmesi, turizm faaliyetlerinin ortaya çıkardığı temel çevre maliyetlerindedir (Ayaş, 2007: 61). Turizm olayının ekonomik yönden analiz edilmesi, genellikle ön planda tutulmuş, ancak turizm olayının beraberinde getirdiği çevre üzerindeki olumlu ya da olumsuz etkileri ikinci plana atılmıştır. Çünkü turizmin ortaya çıkaracağı ekonomik getiri, bölgenin ya-da ülkenin kalkınmasına fayda sağlayacaktır (Bertan, 2009: 206).

İç ve dış turizm gelişmesi, buna bağlı olarak turizmden elde edilecek ekonomik gelirin artması, sürekli olarak izlenmesi gereken bir hedef olarak gösterilmektedir. Çünkü bu durumun gerçekleşmesi, ülke ekonomisine önemli katkılar sağlayacaktır. Fakat bu hedefi sağlarken göz ardı edilmemesi gereken, doğanın ve yarının neslini olumsuz yönde etkileyebilecek çevre kirliliğidir. Turizm sektörünün önemli kaynaklarından birinin çevre olması bu noktanın önemini daha da vurgulamaktadır (Dolmacı ve Bulgan 2013: 4854). Burada unutulmuş bir nokta vardır ki o da; bir bölgede turizmin bilinçsiz bir şekilde büyümesi, çevre üzerine negatif bir etki yaparak bölgenin uzun dönemdeki turizm talebini azaltmasına neden olmaktadır (Hassan, 2000: 242). Çünkü, turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin artması doğal ve görsel açıdan zengin bir çevreye sahip olan bölgeler üzerinde baskıyı arttırmaktadır. 1960 yılında, turizm ilk defa kalkınma planlarında yer almaya başlamış ve birçok bölge kitle turizmine yönelik gelişim bölgesi olarak ilan edilmiştir (Atik vd., 2006: 165-166). Sun ve Walsh'ın (1998) Avustralya turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin çevre üzerinde yarattığı etkileri içeren araştırmasında, turizm faaliyetlerinin doğal kaynaklarda özellikle ormanlık alanlarda, fiziksel ve biyolojik olarak olumsuz etkiye neden olduğu belirtilmektedir.

Nepal'in (2000), korunan alanlarda turizm faaliyetlerini incelediği çalışmasında, Himalaya'daki turizm faaliyetlerinin bölgeye, ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel anlamda bazı olumsuzluklara neden olduğunu belirtmiştir. En önemli olumsuzlukların başında nüfus artışı ve ekolojik tahribat geldiğini ortaya koymuştur.

Gössling (2002), turizmin küresel çevre üzerine yaptığı etkileri inceleyen çalışmasında, turizmin küresel çevre değişimi üzerinde 5 temel olumsuz faktöre sahip olduğunu belirtmiştir. Bunlar: arazi örtüsünün değişimi, enerji kullanımı, biyolojik değişim ve yabancı türlerin yok olması, hastalıkların dağıtımı ve değişimidir.

İrtem ve Karaman (2004), Edremit- Küçükkuşu arasındaki turizm faaliyetlerinin kıyı alanlarına etkisini araştırmışlardır. Araştırmalarında, Bölgedeki nüfusun yerli ve yabancı turistlerin etkisiyle çok fazla

arttığını, bu aşırı nüfus artışın deniz suyunun kirlenmesi, içme suyundaki kalite düşüklüğü, alt yapı yetersizliği gibi sorunlara neden olduğunu belirtmişlerdir.

Gössling vd. (2005), turizmin eko-verimliliğe etkisi üzerine yaptıkları araştırmada, turizm faaliyetlerinde ve konaklamada kullanılan araçlar neticesinde turizmin biraz da olsa eko verimliliği olumsuz etkilediğini ortaya koymuşlardır.

Atik ve diğerlerinin (2006), Güney Antalya Bölgesi üzerinde, turizmin yarattığı etkiyi araştırmak için bölgenin Çevre Düzeni Planlarını incelemişlerdir. Bölgede bulunan, Olimpos-Beydağları Sahil Milli Parkının, artan turistik faaliyetler ve rekreasyon kullanımlarından dolayı önemli bir alan kaybı yaşadığını ortaya koymuşlardır. Aynı zamanda Türkiye de turizm artışının çevre üzerinde yarattığı olumsuz etkilerin, ekonomik ve politik ihtiyacı karşılamak için alan taleplerinden ve yanlış ve eksik planlamalardan kaynaklandığını bulmuşlardır.

Özdemir'in (2006), turizm faaliyetlerinin Amasra yöresinin çevresi üzerinde yaptığı etkinin incelendiği çalışmada; turizmin ortaya çıkardığı ikincil konutların çevreyi önemli bir şekilde tehdit edecek bir sorun olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda, bölgede turizmin gelişmesinin balıkçılık, el sanatları gibi aktiviteler yerini turizm faaliyetlerine bırakmakta bu durumda bölgeyi tek bir sektöre bağımlı kılmaktadır.

Dal ve Baysan'ın (2007), turizmin Kuşadası'nın çevresi üzerinde yaptığı etkilerinin incelendiği araştırmada, Arazi varlığı haritalarının karşılaştırılarak ve yerel halka üzerinde anket çalışması yaparak şu sonuçlara ulaşmışlardır: Kuşadası'nda turizmin çevre kirliliği, bilinçsiz kentleşme, ekolojik dengenin bozulması, ulaşım, altyapı sorunu, doğal ve beşeri faktörlerin aşırı kullanımı gibi sorunları olduğunu belirtmişlerdir.

Eser ve diğerlerinin (2010), sürdürülebilir turizm kapsamında Efes bölgesini inceledikleri çalışmalarında, yapılandırılmış gözlem tekniğini kullanarak, turizm faaliyetlerinin bölge üzerinde yarattığı etkileri SWOT analiz kapsamında değerlendirmişlerdir. Bu analiz neticesinde bölgede ortaya çıkabilecek tehditlerden bazıları şu şekildedir: Kültürel yapıların zarar görmesi, Kirlilik, Ziyaretçilerin sebep oldukları tahribat, Orijinal yapıdan uzaklaşarak yapılan restorasyon çalışmaları, Peyzajı bozan yapılar, Aşırı kalabalık...

Terrero'nun (2014), Brezilya'daki turizm faaliyetlerinin bölge halkı üzerindeki sosyal etkisini incelediği araştırmasında, küçük yaştaki çocukların ucuz işgücü olarak görülmesinden, kolayca iş yaptırılabilir olmalarından ve ailelerinde bu durumdan gelir elde ettiğinden dolayı turizm sektöründe çalıştırılarak istismar edildiğini ortaya koymuştur.

Çevreyle ilgili ülkemizde uygulanan politikalara baktığımızda, turizmle ilgili bazı ifadelerin çevre üzerinde yarattığı olumsuz etkileri ortaya koyduğunu görmekteyiz. Turizmin çevre üzerindeki zararlarını gösteren bu ifadelerden bazıları şu şekildedir (Akdur, 2005'ten derlenmiştir):

- Turizm sektörünün çevre üzerinde etkili olan 5 sektörden biri olarak kabul edilmektedir, (diğerleri sanayi, enerji, ulaştırma, tarım),
- Havanın korunması için, turizmle ilgili politikalarda köklü değişiklik yapılması gerekmektedir. Turizm taşımacılığı en fazla otomobil ve uçaklarla yapılmaktadır ve bu araçlar çevreye en fazla zarar veren araçlardandır. Özellikle turizm sektöründeki büyüme nedeniyle, hava trafiğini daha da artacaktır, bu artış paralelinde daha fazla kirliliğe neden olabilecektir.
- Biyoçeşitliliği sağlamak için gelecekteki ulaşım, tarım ve turizm politikalarının dikkatli bir şekilde uygulanması gerekmektedir,
- Orman ve tarım arazilerinin korunması için turizm tahsislerine dikkat edilmesi gerekmektedir. Turizmin ortaya çıkardığı arazi talebi, verimli tarım alanlarını turizm hizmetleri için dönüştürmekte ve kamuya ait orman arazilerini de tehlikeye atmaktadır. Turizm amaçları için kullanılan 7.700 hektar alanın %69'u, çoğunlukla en iyi kalitede (I ve II sınıflar) olmak üzere verimli tarım alanlarıdır,
- Özellikle Akdeniz kıyılarında toprağın bozulma nedenlerinden biri olarak turizmin ifade edilmektedir,
- Turizmin kıyı kirliliğinde önemli bir etkiye sahip olmaktadır,
- Denetimsiz bir şekilde gerçekleşen turizm yatırımlarıyla, atıkların artması, yeraltı su rezervlerinin ve kültürel/tarihsel kaynakların zarar görmekteyiz.

Çevresel kaynakları kullanan, bu kaynaklara bağlı olarak gelişen turizm sektörü ve buna bağlı olarak turizm faaliyetleri, plansız ve çevresel faktörleri göz önünde bulundurmadan yapıldığı takdirde yukarıda bahsedilen sorunlara neden olacağı aşikardır. Bu nedenle, tüm bu olumsuz faaliyetleri ortadan kaldırmak için sürdürülebilir turizm faaliyetlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Sürdürülebilir turizm gelişimi, dünyadaki birçok önemli turizm destinasyonu için önemli bir stratejik amaç olarak benimsenmiştir. Çünkü küresel anlamda turizm ülkeleri, sürdürülebilir turizmin, sektörün çevre üzerinde yarattığı olumsuz etkileri azaltabileceğinin farkına varmışlardır (Hassan, 2000:239). Sürdürülebilir turizm, yerel kaynakların korunması, yaşam kalitesinin yükseltilmesi, hem turistlerin hem de yerel halkın ihtiyaçlarının gelecek nesilleri de düşünerek karşılanması ve çevreye uygun turizm tesislerinin kapasitelerinin geliştirilmesidir (Seyhan ve Yılmaz 2010:51).

Turizmde sürdürülebilir bir gelişme için 3 temel disiplinle uyumlu olmalıdır. Bunlar (Sungur, 2012:338):

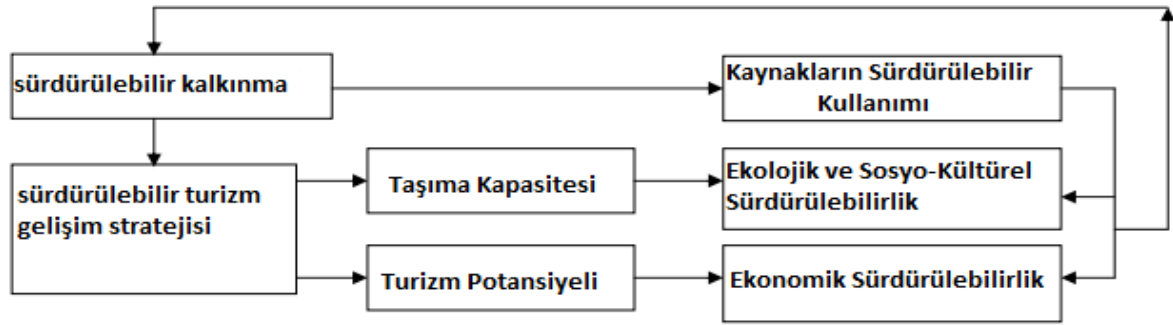
- Ekonomist açısından: İnsanların refah seviyelerini en üst noktaya çıkarmaya amacıyla mevcut sınırlı sermaye ve teknolojiyi etkili bir şekilde kullanmaya yönelik yöntemlerin geliştirilmesidir.
- Ekolojist açısından: Ekolojik sistemin korunmasının küresel ekolojik sistemin sürdürülebilirliği açısından öneminin belirtilmesi ve sağlanması.
- Sosyologlar ise: Temel faktörlerin insanlar olduğunu, sürdürülebilir bir gelişme için sosyal

unsurların dikkate alınması gerekmektedir.

Sürdürülebilir turizmin temel ilkeleri şu şekildedir (Hassan, 2000:243):

- Çevre unsurları, turizm için önemli bir varlık niteliğindedir. Kısa dönemli hedefler için uzun dönemde sürdürülebilirlikten vazgeçilmemeli.
- Turizm, yöre insanı ve turistler için potansiyel bir yarara sahip aktivite olarak tanıtılmalı.
- Uzun dönemde çevrenin sürdürülebilirliği için çevre ve turizm arasındaki ilişki iyi yönetilmeli.
- Turizm faaliyetleri ve büyüme, ölçeğe, doğaya ve çevreye uygun olmalı.
- Dinamik dünya da bazı değişimler kaçınılmazdır ve yararlı olabilir. Bu değişimlere adapte olmak için bu ilkelere vazgeçilmemeli.
- Konuyla ilgili tüm kurumlar bu ilkelere uymalı ve ortak çalışmalar yapmalıdır.

Şekil 3: Turizmin Sürdürülebilir Kalkınmada Bir Araç Olarak Kullanılması

Kaynakça: Uithol, Celine. *A Sustainable Future for PAN Parks Regions*. NHTV BRED 2000 24.

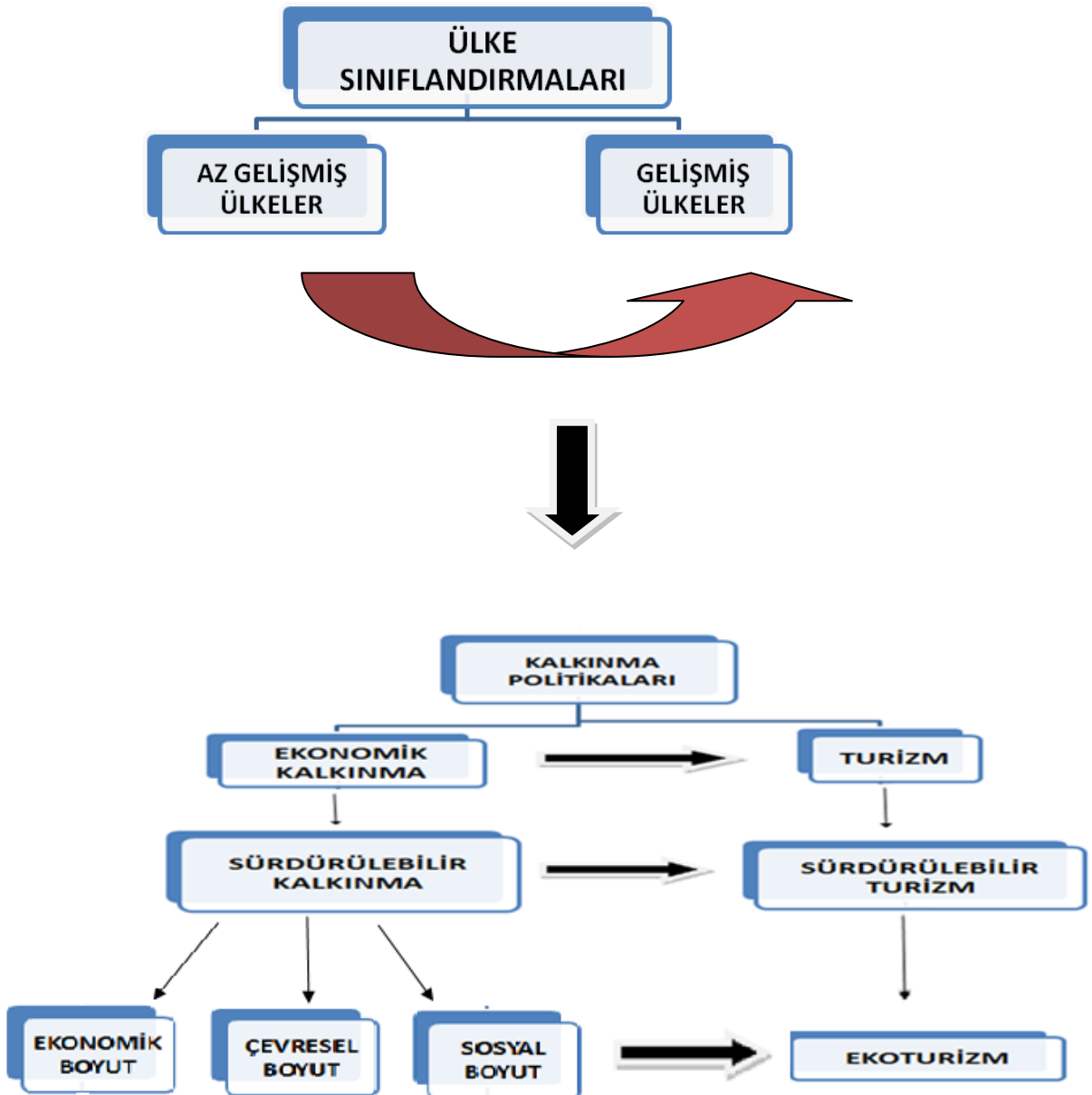
Yukarıdaki şekil, sürdürülebilir kalkınmanın, kaynakların sürdürülebilir kullanımıyla ilgili olduğunu göstermektedir. Sürdürülebilir turizm gelişim stratejisi, ekolojik ve sosyokültürel sürdürülebilirlik için bölgenin sosyal ve ekolojik taşıma kapasitesini göz önünde bulundurmalıdır. Bu şekilde bir sistemin işleyişiyle, ekolojik sürdürülebilirlik bölgenin korunmasını, sosyokültürel sürdürülebilirlik ise yerel halkın korunmasını sağlayacaktır. Bu unsurların hepsi turizm sektörü açısından önemlidir; çünkü bunlar turizm temel ürünü ve ekonomik sürdürülebilirliği oluşturmaktadır. Aynı zamanda, bu sistem ekonomik sürdürülebilirlik sunan alanların turizm potansiyelini de hesaba katmaktadır.

Doğal, tarihi ya da kültürel çevre unsurlarını bir kaynak olarak kullanan turizm sektöründe, özellikle çevre üzerindeki olumsuz etkilerini minimum seviyeye indirmek için ortaya çıkan sürdürülebilir turizm yaklaşımlarından bir tanesi de 'ekoturizm'dir (Kuter ve Ünal, 2009:146).

4. EKOTURİZMİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Az gelişmiş ülkeler, gelişmiş ülkeler kategorisinde yer almak için farklı alanlarda ekonomik kalkınma programları uygulamaktadır. Daha önceki bölümlerde de bahsedildiği üzere, meydana gelen değişimler ekonomik kalkınma olgusunun sürdürülebilir kalkınmaya dönüşmesini sağlamıştır. Bu yeni olguyla, kalkınma planlarına, sosyal ve çevresel unsurlarda dahil edilmiştir.

Şekil 4. Ekoturizm'in Sürdürülebilir Turizmde Bir Araç Olarak Kullanılması

Turizmin bölge ekonomisini canlandırarak döviz kaynağı ve sanayileşmenin olmadığı yerlerde bir kurtarıcı sektör olarak görülmesi, ya da turizmin kaynak olarak kullandığı çevre unsurlarının bir maliyet

unsuru olarak görülmemesinden dolayı vb. gibi nedenlerle birçok gelişmekte olan ülke, turizm sektörünü ekonomik kalkınmada bir unsur olarak görmeye başlamıştır. Özellikle 1970'lerden bu yana kitle turizminin ortaya çıkardığı çevre sorunları nedeniyle, bu turizm anlayışından vazgeçilip sürdürülebilir bir turizm anlayışını benimsenmiş ve ekoturizm gibi çeşitli doğa temelli turizm türleri ortaya çıkmıştır. Başka bir deyişle, Şekil 4'tede görüldüğü gibi, sürdürülebilir kalkınmada hedeflenen sosyal, ekonomik ve çevresel unsurlar, sürdürülebilir turizm faaliyetleri içerisinde kendisini ekoturizm olarak göstermiştir.

Ekoturizm terimi, küresel ekolojik ve sürdürülebilir faaliyetler çerçevesinde 1980'li yıllarda ortaya çıkmıştır (Diamantis, 1999: 93). Ekoturizm, akademik camiada, sektörde ve devlet gündeminde son zamanlarda çok fazla ele alınmaya başlanmıştır (Blamey, 1997: 109). Ekoturizm çevre ve turizm literatüründe birçok farklı tanıma sahiptir (Acott vd., 1998: 238).

Uluslararası ekoturizm topluluğu (TIES; 1990) , ekoturizmi, “ çevreyi koruyan ve yerel halkın refahını sağlamaya yönelik doğal alanlara yapılan duyarlı seyahatlerdir” şeklinde tanımlamaktadır.

Ross ve Wall (1999), Ekoturizmi, doğal ekosistemin korunmasını destekleyen ve aynı zamanda sürdürülebilir kalkınmayı sağlayan bir strateji olarak tanımlamaktadır.

Uluslararası doğa koruma birliğinin (IUCN) tanımına göre, ekoturizm; yerel halk için sosyo-ekonomik yarar sağlayan, düşük turist etkisine sahip, doğal ve kültürel kaynakları korumayı sağlayan, bozulmamış doğal alanlara çevresel açıdan sorumlu seyahatlerdir” (Stem vd., 2010: 323).

Ekoturizm; Yerel topluluklar için sosyal ve ekonomik gelişimi, çevreyi koruyarak sağlayan bir faaliyettir (Lai ve Nepal, 2006: 1118; Mawere & Mubaya, 2012: 17). Başka bir deyişle, ekonomik büyüme ve çevre koruma arasında denge yaratmanın önemi ekoturizm faaliyetlerinde vurgulanmaktadır (Björk, 2000: 194).

Ekoturizmin muhtemelen en fazla kabul edilen tanımı Ceballos-Lascurain 1983'te geliştirdiği tanımdır. Bu tanıma göre, ekoturizm; fazla tahrip olmamış veya dokunulmamış doğal alanlara ve bu bölgelerdeki yabani bitki ve hayvanlarını, manzaralarını ayrıca mevcut kültürel çekiciliklerini (hem şimdiki hem geçmişteki) dışlamadan öğrenmek, duygusal olarak tatmin olmak gibi özel amaçlarla seyahat etmektir (Fennel, 2001: 404).

Wunder (2000), Literatürde yer alan Ekoturizm tanımlarının üç nokta üzerine vurgu yaptığını belirtmektedir. Bunlar: Ziyaret edilen bölge üzerinde minimum sosyal ve fiziksel etki, turistlere ekolojik eğitim ve yerel halka ekonomik katkıdır.

Sürdürülebilirlik kapsamında ekoturizmin temel amaçları şunlardır (Wood, 2002:14):

- Turizmin doğal geleneksel çevreye verdiği zararın en alt düzeye indirilmesi,
- Turistlere ve yerel halka doğanın ve sosyo-kültürel çevrenin korunmasına yönelik eğitim verilmesi,
- Turizmin yerel halkın gereksinimlerini karşılayan, yerel yönetim ve halkla işbirliği içinde gelişen sorumlu bir ticaret olarak özendirilmesinin sağlanması,
- Koruma kapsamındaki (doğal ve sosyo-kültürel alanların) yönetimi için kaynak ayrılması,
- Turizmin olumsuz etkisinin en alt düzeye indirilmesi amacıyla sosyo-kültürel çevreye yönelik uzun dönemli izleme ve değerlendirme programlarının desteklenmesi,
- Turizmin yerel halkın geçimine katkıda bulunmasını sağlayacak şekilde geliştirilmesinin sağlanması,
- Turizm gelişiminin yörenin sosyal ve çevresel kapasitesini artıracak şekilde gerçekleştirilmesinin özendirilmesi,
- Çevreyle uyumlu, doğal ve kültürel yaşamla iç içe geçen, yöresel bitki örtüsünü ve doğa yaşamını koruyan turizm altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesidir.

Ekoturizm, sürdürülebilir seyahat, koruma bilinci ve topluluklarla ilgilidir. Bu ekoturizm faaliyetlerine katılan kişilerin uyması gereken bazı ekoturizm ilkeleri vardır. Bunlar(<http://www.ecotourism.org/what-is-ecotourism>, Erişim Tarihi:11.03.2015):

- Etkinin minimum olması,
- Çevresel ve kültürel bir farkındalığın ve saygınlığın sağlanması,
- Ziyaretçilere ve yerel halka olumlu deneyimlerin sağlanması,
- Koruma için doğrudan finansal yararlar sağlanması,
- Yerel halk için finansal yararlar sağlanması ve güçlendirilmesi,
- Ev sahibi ülkenin politik, çevresel ve sosyal iklimine uygun bir duyarlılık.

2023 Türkiye Turizm Stratejisinde (2007) , ekoturizmin bir bölgede gelişmesi halinde o bölgeye sağlayabileceği yararları şu şekilde belirtilmektedir:

- Bölge ekonomisinde üretim çeşitliliği aracılığıyla ekonomik istikrarı sağlar.
- İşgücü için (nitelikli-niteliksiz) istihdam olanakları artar.
- Bölgedeki KOBİ'lerin gelişimini sağlar.
- Sanayi ve ticareti etkileyebilecek altyapı yatırımlarını geliştirir.
- Bölgedeki insanların eğitimiyle modernizasyon sağlanır.
- Bölgede rekreasyonel faaliyetler artar.
- Bölgedeki yerel halkın gelirleri artar.
- Bölgesel imaj gelişir ve yerel halkın çevre koruma bilinci artar.

Yukarıda sıralan, ekoturizmin bir bölgede geliştiği takdirde bölgeye sağlayacağı yararların ortaya çıkması, ancak ekoturizm faaliyetlerinin hem yerel yönetimler hem de ekoturizm faaliyetlerine katılan turistler tarafından bilinçli bir şekilde gerçekleşmesi halinde mümkün olabilecektir. İyi planlama yapılmadığı takdirde süreç içerisinde ekoturizm faaliyetlerinin ortaya çıkaracağı potansiyel faydalar birer tehdit unsuru olarak kendini gösterecektir. Böyle bir durumda “ekoturizm” olarak nitelendirilen turizm faaliyetlerinin doğasının ne kadar ekoturizm olduğu şüphelidir. Ekoturizm faaliyetlerinde sürekli olarak vurgulanan ya da sağlayacağı faydaları olarak ifade edilen, sürdürülebilir ekonomi, sosyo-kültürel yapı ve çevre unsurları acaba gerçekten de bu amaçları etkili bir şekilde yerine getirebiliyor mu? Yoksa ekoturizm olarak ortaya çıkan bu turizm türü, ya da kavramı modern kapitalist sistemin bir ürünü müdür? Ekoturizmin getirdikleri, göturdükleriyle kıyaslandığında gerçekten de bölgeye fayda sağlıyor mu? Ya da Turizmin sürdürülebilirliğini sağlamak adına ülkemizde yapılan ekoturizm faaliyetleri ne tür denetimler altında yapılıyor? Tüm bu soruların cevabı, bize turizm faaliyetlerinin ya ekoturizm boyutunu ya da ‘ekotüketim’ boyutunu verecektir.

5. EKOTURİZME GENEL BİR BAKIŞ

Günümüzde ekoturizm, sosyal turizm, inanç turizmi, yeşil turizm, kültür turizmi vb gibi kavramlar oluşturulmuş ve yaygınlaştırılmıştır. Turizm çeşitleri ile ilgili yapılan tüm bu kavramlar, bölgedeki gelirin artırılması ve dolayısıyla ülkenin ekonomik kalkınmasının sağlanmasıyla ilgilidir. Sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir turizm, ya da ekoturizm, ülkenin ya da bölgenin sahip olduğu tüm doğal ve beşeri kaynakların bir ürün haline getirilerek (Crouch ve McCabe, 2003: 79-80) ekonomik fayda sağlamak için pazarlanmasının farklı bir yolu haline gelmiştir. Tüm bu kavramların ne olduğuyla ilgili birçok tanım bulunurken nasıl uygulanması gerektiği ya da nasıl denetlenmesi gerektiğiyle ilgili pek fazla araştırma yoktur. Aslında ekolojik sürdürülebilirlik kapsamında ortaya çıkan ekoturizm, bölgenin sosyo-kültürel ve ekolojik bütünlüğünü tahrip eden bir pazarlama politikasının ürünüdür (Erdoğan, 2010). Bu nedenle, aslında ekoturizm gerçek anlamda doğayı korumaya yönelik bir faaliyet olmaktan çok, bir bölgeye turistleri çekebilecek yeni bir ilgi alanıdır (Wheeller 1993’ten aktaran Arı, 2009: 2).

Ülkemizde, ekoturizmin sürdürülebilir bir turizm çeşidi olarak lanse edilmesi ve ekoturizm faaliyetlerinin el değmemiş doğal çevre içerisinde yapılan bir seyahat olarak görülmesi, zaten tehlike altında olan ekolojik çevreyi daha da tehlike içerisine sokmaktadır. Dünya Doğayı Koruma Vakfı (World Wide Fund for Nature)’nın 2012 yılında yayınladığı “Türkiye’nin Ekolojik Ayak İzi” raporuna göre, Türkiye tüketiminin Ekolojik Ayak İzi, kişi başına küresel biyolojik kapasitesinin %50 üzerindedir ve aynı zamanda ulusal biyolojik kapasite dünya ortalamasının altındadır. Bu rakam bize, Türkiye’de sürdürülebilir bir yaşam biçiminin olmadığını göstermektedir. Aynı raporda, Akdeniz havzasının kişi başına düşen biyolojik kapasitesinin giderek azaldığı belirtilmektedir. Bunun nedeni, 2 temele dayandırılmaktadır. Bunlardan biri nüfus artışı diğeri ise dünya da turizmin %25’den daha fazlasına ev sahipliği yapmasıdır. Diğeri bir nokta ise, ekolojik tarım ayak izinde de açık olmasıdır. Bunun önemli sebeplerinden biri; birinci sınıf tarım arazilerinin üretim sektörü yerine sanayi ve turizm sektörüne

açılmasıdır. Tüm bu verilere rağmen bir bölgede ekoturizm faaliyetlerinin desteklenmesi, ekolojik açıların daha artmasına neden olabilecektir (Dünya Doğayı Koruma Vakfı, 2012).

Ekoturizmi fiziksel çevre üzerinde yaratacağı olumsuz etkiler açısından ele aldığımızda; Bölgedeki doğal alanların erozyonuna, flora ve faunadaki türlerin yok olmasına neden olabilmektedir (Fethiye'deki deniz kaplumbağalarının soyunun tükenmesi ya da Pamukkale'deki yeşillenen travertenler gibi). Aynı zamanda, bölgenin kırsallıktan çıkıp turizm nedeniyle kentleşmeye başlaması, doğa içinde yapılan bazı faaliyetlerin (reklam, tabelalar, mimari yapıya uygun olmayan oteller vb.) görüntü kirliliğine neden olması ve bölgede altyapı yetersizliğinin ortaya çıkması ekoturizmin fiziksel çevreye verdiği zararlar olarak ifade edilebilir (Kılıçaslan 1996'dan aktaran Selimoğlu, 2004: 8-9).

Ekoturizm alanlarında gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin fiziksel çevre üzerine yaptığı somut olumsuzluklar şu şekildedir (Demir ve Çevirgen, 2006'dan aktaran Kuter; Ünal, 2009: 152):

- Nepal bölgesinde ekoturizm anlamında doğa yürüyüşü faaliyetlerinin artması yürüyüş yollarının yok olmasına neden olmuştur.
- Kenya da safari faaliyetleri yaban hayatı, hayvanların yaşam alanını ve yiyecek kaynaklarını azaltmıştır.
- Amerika'daki Yellowstone Milli Parkında turizm neticesinde ortaya çıkan kirlilik ayıların yaşam alanlarını terk etmelerine neden olarak hayatları tehlike altına girmiştir.
- Brezilyanın kıyı şeridindeki yetersiz altyapı nedeniyle doğal kaynaklar kirlenmektedir.
- Filipin ve Maldiv Adaları'nda meydana gelen otel inşaatları mercan kayalıklarının tahrip edilmesine ve bölge halkının geçim kaynağı olan balıkçılığının zarar görmesine neden olmuştur.

Çelem ve Benzer (2007), ekoturizm ile ilgili yaptıkları çalışmada, ekoturizm faaliyetlerinin çevreye verdiği zararlara ilişkin şu örnekleri vermişlerdir:

- Avrupa Alp'lerinde bölgede turizm faaliyetleri amacıyla gelen turistlere yönelik konaklama işletmeleri yapılabilmesi için, bitki örtüsü kaldırılarak büyük ölçüde ekosisteme zarar verilmiştir. Bu bölgede yüzlerce kilometrelik ormanlık alan kayak pistleri, oteller ve ulaşım yolları için tahrip edilmiştir.
- Türkiye ve Yunanistan'ın Akdeniz sahillerinde, ender ve tehlike altında olan deniz kaplumbağaları yumurtalarını kumlara bırakmaktadır ve bu yumurtalar turistler tarafından bilinçsiz bir şekilde zarar görmektedir.
- Senegal'de turistlere hediyelik eşya satmak için birçok bitki ve hayvan türü yok edilmektedir.
- Trede milli parkı (Kanarya Adaları) tesislere getirilen turistlerin ayaklarıyla ya da araçlarıyla taşıdıkları yabancı tohumlar ekolojik dengeyi bozmaktadır.

Stem vd. (2003), Kosta Rika'daki ekoturizm faaliyetleri ile ilgili çalışmalarında, bölgede ekoturizmin sadece ekonomik çıkar elde etmek için yapıldığını, çevre korumaya yönelik bilincin fazla olmadığını belirtmişlerdir.

Literatürde ekoturizmin ekonomik çevre anlamında, ekoturistlerin gidilen bölgedeki yerel halkın ekonomisine katkı sağlayacağı belirtilmektedir. Ekoturistlerce harcanan paranın büyük bir kısmı, bilet ve seyahat paketleri alma yoluyla kendi ülkelerinde gerçekleşmektedir. Aynı zamanda, ekoturistler teorik anlamda doğal alanlarda, parklarda veya tarihi yerlerde sadece giriş ücreti ödemektedirler ve belki birkaç hediyelik eşya satın almaktadırlar (Erdoğan, 2010). Bölgede yerel toplumun ekoturizmden elde edebilecekleri ya da bekledikleri ekonomik gelir, onların doğal ve kültürel kaynaklarını koruma konusunda isteklerini azaltabilecektir. Bölgede ekoturizm amacıyla gelen misafirler için yapılan konaklama işletmeleri bölgede fiyatları artırabilecek, elektrik ya da su kesintilerine neden olabilecektir. Ekoturizm sonucunda bölgede arazi fiyatlarının artması, bölgenin kıt kaynaklarının turizm amaçlı kullanımına tahsis edilmesi, yiyecek içecek fiyatlarının, kiraların artması, altyapı yatırımlarının yetersiz kalması sonucu yeni yatırımların ortaya çıkaracağı maliyetler, ekoturizmin bölgede yarattığı ekonomik olumsuzlukların başında gelmektedir (Çelem ve Benzer, 2007: 43).

Lindberg vd.(1996), Belize'de (Orta Amerika'da bir ülke) ekoturizm araştırmalarında ekoturizmin yerel halka istihdam sağlama konusunda beklenenden çok daha az iş olanağı sağladığını ifade etmişlerdir.

Örneğin Bookbinder vd. (1998), Nepal'deki Royal Chitwan ulusal parkında yaptıkları ekoturizmin bölgeye etkileri konusundaki araştırmalarında, doğrudan veya dolaylı yünden ekoturizmden elde edilen ekonomik gelirin sadece %6'sının yerel halkın eline geçtiğini ortaya koymuşlardır.

Turistlerin yaptığı harcamaların dağılımı açısından konuya baktığımızda, turistler toplam harcamalarının çoğunluğu seyahat acentalarına, otellere ve bölgeye ulaşımaya gitmektedir. Turistlerin yaptıkları harcamalar içerisinde yerel halkın aldığı pay oldukça düşük kalmaktadır (Gössling, 1999: 309).

Ekoturizmin ekonomisi, özel yatırımcılar, ulusal ekonomi, yerel ekonomi ve koruma alanının bütçesi açısından ele alınabilir. Elde edilen gelir, bu dört unsur arasında her zaman eşit bir şekilde dağılım göstermez. Örneğin bir turist yapmış olduğu uçak bileti harcaması gidilen ülkenin havayolu şirketiyle yapılmazsa ekonomik fayda pek sağlanmaz (Bolton'dan çeviren Yılmaz, 2001: 60).

Arı'nın (2009) Balıkesir'de ekoturizm konusunda yaptığı çalışmalarda, genellikle bölgedeki butik otellerin yöre halkı tarafından değil, yabancı insanlar tarafından kurulduğunu; bu nedenle ekoturizmin yerel halkın ekonomisine yaratacağı refahın tam olarak yerine getirilmediğini ortaya koymuştur.

Ekoturizmin sosyo-kültürel çevre üzerinde yaratacağı olumsuzluklar incelendiğinde: Geleneksel olmayan mimari yapıların yapılmasına ve bölgedeki kültürel faaliyetlerin, turistlere bir ürün olarak

sunulması bu değerlerin orijinal yapısını bozarak kültürel bozulmalara neden olabilmektedir. Aynı zamanda, bölgede kumar, alkol tüketimi ya da suç oranlarının artması, yabancı turistlerin artmasıyla bölgenin dil yapısının (bölgeye yabancı sözcüklerin girmesi) bozulması ve kültürde bir erozyon ekoturizm ortaya çıkarabileceği olumsuzluklardandır (Demir ve Çevirgen 2006'dan aktaran Sungur, 2012: 341-342).

Zeppel (2003), Avusturya'daki ekoturizm faaliyetlerinin yerli halk üzerinde yaptığı etkileri incelediği araştırmasında, yerel halkın ekoturizm nedeniyle kültürel bir miras olarak görüldüğünü, ancak yerel halkın aslında bölgenin toprak sahipleri olarak görülmeleri gerektiğini belirtmiştir. Aynı zamanda, bölgede uygulanan ekoturizm politikalarının, daha çok çevresel boyutu göz önünde bulundurduğunu, ancak sosyal boyutu göz ardı ettiğini ortaya koymuştur.

Zambrano vd. (2010), Kostarika'daki sosyal projelerde yer alan kişilerle, ekoturizm faaliyetlerinin sosyal ve çevresel etkisini ortaya koymak için yaptıkları görüşmelerde, ekoturizm faaliyetlerinin bölgede fuhuş, alkol, arsa ve ürünlerin fiyatını arttırma gibi olumsuz etkileri olduğunu ortaya koymuşlardır.

Egbali vd. (2011), Simnan'da (İran'da bir şehir), ekoturizm faaliyetlerinden sayılan kırsal turizm faaliyetlerinin bölge üzerindeki etkisini araştırdıkları çalışmalarında, turizm faaliyetlerine katılan turistlerle yerel halk arasında kültürel çatışmaların yaşandığını, yerel halk için bölgede rekreasyon faaliyetlerinin turistlere ayrıldığı için yeterli olmadığını, turistlerden dolayı sağlık hizmetlerinin halk için yetersiz kaldığını ortaya koymuşlardır.

Turistler ile yerel halkın kültürel uyumsuzluğu, bölgede istenmeyen bazı olaylara neden olabilmektedir. Aynı zamanda, doğal alanların özel mülkiyetlere geçirilmesi sonucunda bu alanların yerel halk tarafından kullanımı engellenmektedir. Bununlar beraber, geleneksel yaşam şeklinin değişmesi, yeme-içme alışkanlıklarının değişmesi, aile yapısında ve değerlerindeki değişimler ekoturizmin diğer olumsuz etkilerindedir (Hunter ve Green 1995'ten aktaran Çelem; Benzer, 2007: 40).

Tablo 1: Ekoturizmin Çevresel, Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Boyutu

ÇEVRESEL BOYUT	
ETKİ	NEDEN
<ul style="list-style-type: none"> - Nadir ve muhteşem türlerin azalması - Doğal ortamın değişimi ya da bozulması - Hayvanların ölmesi - Salgın hastalıkların yayılması - Hayvanların doğal olmayan ve sağlıksız beslenmesi - Su kirliliği - Toprak erozyonu - Organik toprak kaybı ve kirliliği - Alanın estetik değerinin azalması - Ekosistemdeki enerji dengesine müdahale - Kıyı tahribatı - Deniz suyunun kirlenmesi - Altyapının yetersiz hale gelmesi - Enerji tüketiminin fazlaşması - Biyoçeşitliliğin azalması 	<ul style="list-style-type: none"> - Hediyeelik eşya için hayvanların öldürülmesi veya yakalanması. - Hayvanların fotoğraf çekilmesinin ya da izlenmesinin hayvanlar üzerinde yarattığı stres ya da baskı. - Hayvanların korkması ya da avlanması. - Yolların, kapların veya otellerin inşaatı. - Yakacak odun çıkarma. - Turistlerin kazayla neden oldukları yangınlar. - İkincil konutların artması. - Ayakla veya araçla bitki örtüsünün çiğnenmesi. - Turistler için daha iyi manzara görünümü sağlamak için bitkilerin koparılması. - Ekoturistlerin yaydığı hastalıklar. - Ekoturistlerin hayvanları bilinçsizce beslemesi. - Peyzajı bozan mimari yapı - Turistlerin balık avlaması ya da turistlere sunulmak için bilinçsiz yapılan balık avları. - Transfer araçlarının bıraktığı gazlar - Yol yapımı sonucu suların bulanıklaşması - Bölgede ki su kaynaklarının azalması - Yürüyüşler için yolların yapılması, - İnsan ve araç trafiği - Turistlerin bitkileri ezmesi - Turistlerin plastik şişe gibi bıraktığı kolayca doğada yok olmaya artıklar
SOSYO-KÜLTÜREL BOYUT	
ETKİ	NEDEN
<ul style="list-style-type: none"> - Hızlı nüfus artışı - Yerel kültürlerin değişmesi - Dini değerlerin yozlaşması - Yerel dil ve lehçelerin değişimi - Yerel halk için sağlık problemleri - Hastalıkların yayılması (HIV/AIDS) - Suç oranlarının artması - Yerel sosyal ilişkilerin zarar görmesi - Turist-yerli halk arasındaki gerginlik 	<ul style="list-style-type: none"> - Bölgenin göç alması - Turistlerin yerel halka iletişimi - Bölgedeki nüfusun artması - Batı değerlerinin akımı - Turistlerin kendi dillerini kullanmaları - Bölgedeki sağlık altyapısının yetersizliği - Yöresel sanatların yerini turizme bırakması - Alkol, sigara vb gibi alışkanlıklar
EKONOMİK BOYUT	
ETKİ	NEDEN
<ul style="list-style-type: none"> - Bölgesel enflasyon - İşgücü fiyatlarının artması - Mal ve hizmetlerin fiyatlarının artması - Mevsimsel istihdam - Yabancı yatırımlara bağımlılığın artması - Artan alt yapı maliyetleri 	<ul style="list-style-type: none"> - Turizm talebi - Ekoturizm büyük ekonomik gelir olarak görülmesi - Tek sektöre bağımlılık - Yerel halkın kendi işini bırakıp turizme yönelmesi - Ekoturizmin mevsimselliği

Kaynak: (Spenceley 2003; Gaul 2003; Tisdell 2003; Anna 2003; Weaver 1998'den aktaran Diamantis, 1999'den derlenmiştir).

Sürdürülebilir kalkınmanın ve buna bağlı olarak sürdürülebilir turizmin gerçekleşmesi için ekonomik, sosyal ve çevresel bazı şartların yerine getirilmesi gerektiğinden daha önce bahsedilmiştir. Ekoturizm faaliyetlerinin bölgeye verdiği zararları özetleyen Tablo 1, ekoturizmin bu üç boyut açısından ortaya

çıkardığı olumsuz etkileri ve sürdürülebilir turizm kapsamında teşvik edilen ekoturizmin aslında sürdürülebilirliği gerçek anlamda yerine getirmediğini ortaya koymaktadır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Az gelişmiş ülkelerin ekonomik kalkınmayı sağlayarak gelişmiş ülke statüsüne sahip olma isteği ve bu kalkınmayı sağlarken sadece ekonomik göstergeleri arttırma çabaları beraberinde çevresel kalkınmanın ya da sürdürülebilir çevrenin ikincil plana atılarak zarar görmesine neden olmuştur.

Turizmin ise, aynı şekilde ekonomik kalkınmada bir unsur olarak görülmesi ya-da az gelişmiş ülkelerin kalkınmanın bir aracı olarak turizm sektörünü kullanması, turizmde bu zarara dahil edilmesi sağlanmıştır.

Zaman içerisinde ekonomik kalkınma ya da turizm faaliyetlerinin çevre üzerinde yarattığı olumsuz etkilerin geçte olsa fark edilmeye başlanması ekonomik kalkınma kavramının yerini sürdürülebilir kalkınmaya; turizmin ise, yerini sürdürülebilir turizm kavramına bırakmasına neden olmuştur. Sürdürülebilirlik kavramı, kalkınma faaliyetlerinin sosyo-kültürel, çevresel ve ekonomik boyutta değerlendirilmesiyle ya-da bu unsurlarında sürdürülebilirliğinin sağlanmasıyla gerçekleştirilebileceğini ortaya koymuştur.

Sürdürülebilir turizm kapsamında ortaya çıkan, yeşil turizm, alternatif turizm, doğa turizmi, yumuşak turizm, ekoturizm vb... kavramların temelinde bölgenin sahip olduğu doğal ve sosyo-kültürel çevrenin bir ürün haline getirilerek turistlere sunulması yatmaktadır Sürdürülebilir turizmin en önemli aracı olarak, turizm faaliyetlerinin çevreye etkisini en az indirmek ve bölgedeki yerel halkın ekonomik kalkınmasına fayda sağlayabilmek için doğal alanlara yapılacak seyahatler olarak tanımlanan "ekoturizm" kavramı ortaya çıkmıştır.

Ekoturizm temelde 3 boyut üzerinde sürekliliği korumayı amaçlamaktadır. Bunlar; Sosyo-kültürel, ekolojik ve ekonomik anlamda sürdürülebilirlik ve uygulanabilirliktir. Ancak Tablo 3 incelendiğinde ekoturizm faaliyetlerinin bu üç çevre unsuru üzerinde tam olarak sürdürülebilirliği sağlayamadığı görülmektedir. Yapılan ekoturizm faaliyetleri, bölgedeki yerel halkın sosyo-kültürel yapısını bozabilmekte, fiziksel çevre üzerinde önemli olumsuzluklar yaratabilmekte ve bölge ekonomisine istenilen düzeyde katkıyı sağlayamamaktadır.

Ekoturizm tanımlamalarına bakıldığında, bu turizm türünün sürekli olarak el değmemiş ya-da bozulmamış doğal alanlarda yapılacak faaliyetler olarak görüldüğü ortaya çıkmaktadır. Bu doğal alanlarda yapılacak tüm rekreasyon faaliyetlerinin çevreye zarar vermeden gerçekleşmesi neredeyse imkansızdır. Çünkü, bu bölgeleri ziyaret edecek turistlerin konaklama veya yeme-içme ihtiyaçlarını karşılayacak alanların yapılması, ulaşım için yolların ya-da diğer ihtiyaçlarını giderecek alanların yapılması ekolojik dengeyi bozmadan mümkün görülmemektedir. Bu bağlamda, faaliyet yeri doğal

çevre olan ekoturizm, çevreyi korumaya yönelik bir turizm olmaktan çok deniz, kum ya da güneşten sıkılan turistler için yeni bir pazarlama ürünü olarak ortaya çıkabilmektedir.

Ekoturizmde vurgulanan diğer bir tema ise, bu turizm türünün bölgedeki yerel halka yapacağı ekonomik katkıdır. Ancak yapılan çalışmalar göstermiştir ki ekoturizm faaliyetlerinden elde edilen gelirin sadece çok küçük bir kısmı yerel halkın cebine girmektedir. Turistlerin tatil bütçelerindeki önemli payları ulaşım ve konaklama almaktadır. Ekoturistler ulaşımı kendi ülkelerinden satın aldıklarından ekoturizm yapılan ülkeye de fazla bir döviz girdisi yapmaktadır. Aynı zamanda ekoturizm alanlarındaki konaklama işletmeleri, bu tarz işletmeleri açabilecek yeterli sermayeye sahip olmayan yerel halk tarafından değil, yabancı yatırımcılar tarafından yapılmaktadır. Bu bağlamda, ekoturizmin yerel halkın ekonomisine katkı sağlama amacını çok fazla yerine getirmediğini görmekteyiz.

Ekonomistler ya da turizmciler tarafından bir maliyet unsuru olarak görülmeyen ya da sınırsız arz kaynağı olarak düşünülen çevrenin bir meta haline dönüştürülüp bilinçsiz bir şekilde pazarlanması, gelecek nesillerin ihtiyacını da göz önünde bulundurmaya amaçlayan ekoturizmin bu amacı yerine getirememesine neden olabilmektedir.

Çevre koruma bilincinin 1970'lerden sonra ekonomik kalkınma planlarına dahil edilmesi, sadece bu süreçten önce çevreye yeteri kadar önem verilmediğinin bir göstergesi değil aynı zaman da çevre koruma politikalarının sadece teoride kaldığını göstermektedir.

Bir bölgenin ekoturizm potansiyelini ortaya çıkarmak için yapılan çalışmalar, ya da ekoturizmin yerel halka ya da bölge ekonomisine sağlayacağı yararların sürekli olarak bir satış ve pazarlama çalışması şeklinde sunulması sonucunda bir çok el değmemiş ve halen ekolojik denge sistemini sürdüren çevrenin tahribatına yol açabilmektedir.

Tüm bu nedenlerden dolayı, sahip olunan çevre unsurlarının ekoturizm faaliyetleri adı altında turizm sektörüne sunulması rasyonel bir karar olmayabilir. Ülkelerin ya da bölgelerin azgelişmişlikten kurtulmak için bölgenin sahip olduğu doğal kaynakları kullanması ve hatta bu doğal kaynakları üretim faktörü içerisinde sayması her zaman doğru bir karar olmayabilir.

Bu bölümde, ekoturizmin çevreye vereceği zararı en aza indirgeyebilecek ve birçok araştırmada da yer verilen bazı öneriler verilebilirdi. Ancak bu aşamada ülkemizin sahip olduğu doğal kaynakların nasıl daha fazla metalaştırılabileceği, bunun bir ürün olarak nasıl daha iyi pazarlanabileceğiyle ilgili herhangi bir öneri sunulmamıştır.

KAYNAKLAR

- Acott, T.G., Trobe, H.L., S.H. Howard, S.H. (1998). An Evaluation of Deep Ecotourism and Shallow Ecotourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 6:3, 238-253
- Akdur, R. (2005). Avrupa Birliği ve Türkiye'de, Çevre Koruma Politikaları, Türkiye'nin Avrupa Birliğine Uyumu. *Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi Araştırma Dizisi:23*, Ankara.
- Aksu, C. (2011). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre, *Güney Ege Kalkınma Ajansı*,
- Arı, Y. (2009). Eko turizm mi Ego Turizm mi? Kazdağı (Balıkesir). Ankara Üniversitesi, DTCF, Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi, V. Ulusal Coğrafya Sempozyumu. Ankara, 1-10.
- Arslan, M. (1995). Türkiye'de Turizmle İlgili Yasaların Doğal Çevreye Etkileri. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6 (3-4), 66-75.
- Atik, M., Alta, T., Artar, M. (2006). Turizm ve Doğa Koruma: Güney Antalya Bölgesi: Gelişmeler ve Sonuçları", *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 19(2), 165-177
- Ayaş, N. (2007). Çevresel Sürdürülebilir Turizm Gelişmesi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 9/1, 59 – 69.
- Baykal, H., Baykal, T. (2008). Küreselleşen Dünya'da Çevre Sorunları. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:5, Sayı:9, 1-17.
- Bertan, S. (2009). Turizmin Çevre Üzerinde Yarattığı Etkiler: Pamukkale Örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cilt 20, Sayı 2, Bahar:204-214.
- Björk, P. (2000). Ecotourism from a Conceptual Perspective, an Extended Definition of a Unique Tourism Form. *International Journal Of Tourism Research- 2*, 189-202.
- Blamey, R. (1997). Ecotourism:The Search for an Operational Definition. *Journal of Sustainable Tourism*, 5: 2, 109-130.
- Bolton, M., Çeviren: Ersin, Y. (2001). Ekoturizm ve Yaban Hayat. Doğu Akdeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü, *DOA Dergisi (Journal of DOA)*, Sayı:7, 55-81.
- Bookbinder, M., Dinerstein, E., Arun, R., Cauley, H., Rajauria, A. (1998). Ecotourism's Support Of Biodiversity Conservation. *Conservation Biology* 12(6), 399-404.
- Bousrih, L. (2013). Social Capital, Human Capital And Sustainable Economic Development. *Poznań University Of Economics Review* Volume 13 Number 3, 42-54.
- Caroline, J., Lassoie, J., Lee, D., Deshler, D., J. (2003). How 'Eco' is Ecotourism? A Comparative Case Study of Ecotourism in Costa Rica. *Journal of Sustainable Tourism*, 11: 4, 322-347.
- Crouch, D., McCabe, S. (2003). Culture, Consumption and Ecotourism Policies, Ecotourism Policy and Planning, *CABI Publishing*, UK,
- Çelem, H., Benzer, K.(2007). Bolu-Göynük ve Yakın Çevresi Doğal ve Kültürel Kaynaklarının Ekoturizm Açısından Değerlendirilmesi. *Bilimsel Araştırma Projeleri Kesin Raporu*, Ankara.

Dal, N., Baysal, S. (2007). "Kuşadası'nda Kıyı Kullanımı Ve Turizmin Mekânsal Etkileri Konusunda Yerel Halkın Tutumları", *Ege Coğrafya Dergisi*, 16, 69-85.

Davran, M. (2007). Türkiye'de Kalkınma Sürecinde Kırsal Çevre Sorunları ve Toplumsal Bilinç Düzeyi. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi/Journal of Sociological Research*, Volume; 2, 36-52.

Deng, J., Qiang, S., Walker, G.J., Zhang, Y.(2003). Assessment on and Perception of Visitors' Environmental Impacts of Nature Tourism:A Case Study of Zhangjiajie National Forest Park, China. *Journal Of Sustainable Tourism* Vol. 11, No. 6, 529-548.

Diamantis, D. (1999). The Concept of Ecotourism:Evolution and Trends, *Current Issues in Tourism*, 2:2-3, 93-122.

Dixon, J., Margulis, S.(1994). Integrating The Environment Into Development Policymaking; Making Development Sustainable, Environmentally. *Sustainable Development Occasional Paper Series No.2*, The World Bank, Washington,D.C., 21-24.

Dolmacı, N., Bulgan, G.(2013). Turizm Etiği Kapsamında Çevresel Duyarlılık. *Journal of Yasar University*, 29 (9), 4853-4871.

Dünya Doğayı Koruma Vakfı (World Wide Fund for Nature). Türkiye'nin Ekolojik Ayak İzi Raporu, 2012 http://awsassets.wwftr.panda.org/downloads/turkiyenin_ekolojik_ayak_izi_raporu.pdf(Erişim tarihi:14.12.2014).

Egbali, N., Nosrat, A.B., Pour, S.K.S. (2011). Effects Of Positive and Negative Rural Tourism (Case Study:Rural Semnan Province). *Journal of Geography and Regional Planning*, Vol. 4(2), 63-76.

Ercan, F.(2011). *Toplumlar ve Ekonomiler, Bağlam Yayıncılık*, İstanbul.

Erdoğan,İ.(2010).Ekoturizmin Eleştirel Bir Değerlendirmesi. <http://www.ekoturizmgrubu.org/OLD/makale/irfan.htm> (Erişim Tarihi:07.12.2014)

Eser, S., Dalgın, T., Çeken, H. (2010). Sürdürülebilir Kültür Turizmi: Efes Örneği. *Ege Coğrafya Dergisi*, 19/2, 27-34.

European Comission, Special Eurobarometer 416: Attitudes of European Citizens Towards The Environment, European Union, 2014 http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_416_en.pdf (Erişim Tarihi:06.12.2014)

Fennell, D. (2001). A Content Analysis of Ecotourism Definitions. *Current Issues in Tourism*, 4,5, 403-421.

François, S., Kallis, G., Alier, J., M. (2010). Crisis or Opportunity? Economic Degrowth For Social Equity And Ecological Sustainability. Introduction To This Special Issue. *Journal of Cleaner Production*, 18, 511–518.

Gaul, D. (2003). Environmental Impacts of Ecotourism, A Review of Literature. www.fao.org/forestry/foris/pdf/foph/ecotour.pdf (Erişim Tarihi:10.12.2014)

Goodland, R. (1995). The Concept Of Environmental Sustainability. *Annual Review Of Ecology and Systematics*, Volume:16, 1-24.

Gösslin, S., Peeters, P., J., Ceron, J.P., Dubois, G. (2005). Trista Patterson, Robert Richardson,

"Analysis The Eco-Efficiency Of Tourism. *Ecological Economics* , 54, 417– 434.

Gössling, S. (2002). Global Environmental Consequences of Tourism. *Global Environmental Change*, 12, 283-302.

Grossman, G., M., Krueger, A.B. (1995). Economic Growth and The Environment. *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 110, No. 2, 353-377.

Günes, S.,Yılmaz, B.,S.(2010). Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Konaklama İşletmelerinde Yeşil Pazarlama:Calista Luxury Resort Hotel. *İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt 11, Sayı 1, 51-74. <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf> (Erişim tarihi:30.11.2014)

İlkden, T., Akpınar, N., Belkayalı, N. (2010). Doğal Kaynakların Rekreatyonel ve Turizm Amaçlı Kullanımının Ekonomik Değerinin Tespiti:Göreme Tarihi Milli Parkı Örneği. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 8 (2), 137-146.

Emel, İ., Karaman, E. (2004). "Edremit Küçükkuşu Arasındaki Turizm Faaliyetlerinin Kıyı Alanlarına Etkisi ve Önerilen Yönetim Programı", *İTÜ. Dergisi Mühendislik* Cilt:3, Sayı:1, 3-14.

Jim, C.Y. (2000). Environmental Changes Associated With Mass Urban Tourism and Nature Tourism Developments In Hong Kong. *The Environmentalist*, No 20, 233-247.

Jingjing, Z. (2014). Trade, Environment And Economic Development:A Dynamic Relationship in East Asia. *International Journal of Trade, Economics and Finance*, Vol. 5, No. 5, 379-385.

Kılıçaslan, İ. (1996). Çevre Koruma ve Turistik Gelişme İkilemi. *Türkiye'de 19. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu*.

Kızılırmak, İ. (2011). Dünya da ve Türkiye'deki Turizm İşletmelerinde Çevre Korumaya Yönelik Uygulamalar: Amacı ve Önemi. *Sosyal Bilimler Dergisi* ,(2), 1-12.

Kuter, N., Ünal, H.E. (2009). Sürdürülebilirlik Kapsamında Ekoturizmin Çevresel, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri. *Kastamonu Üniversitesi., Orman Fakültesi Dergisi*, 9 (2): 146-156.

Lindberg, K., Jeremy, E., Keith, S.(1996). "Ecotourism Questioned:Case Studies From Belize", *Annals of Tourism Research* 23(3), 543–562.

Mawere, M., Mubaya, T. R. (2012). The Role of Ecotourism in the Struggles for Environmental Conservation and Development of Host Communities in Developing Economies:The Case of Mtema Ecotourism Center in South-Eastern Zimbabwe. *International Journal of Environment and Sustainability*, Vol. 1, 16-33.

Mohammad, B. G., Moussavi, Z. (2014). Development and Environment in Urmia Lake of Iran. *European Journal of Sustainable Development*, 3, 3, 219-226.

Nepal, S. (2000). Tourism in Protected Areas:The Nepalese Himalaya. *Annals of Tourism Research*, 27(3), 661-681.

Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), Ankara, T.C.Kalkınma Bakanlığı <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Yaynlar/Attachments/518/Onuncu%20Kalk%C4%B1nma%20Plan%C4%B1.pdf> (Erişim Tarihi:07.12.2014)

Özdemir, Ü. (2006). Amasra'da Turizm ve Çevresel Etkileri/ Tourism And Its Environmental Effectets In

Amasra. *Doğu Coğrafya Dergisi* 11.15, 33-52.

Özkök, F., Gümüş, F. (2009). Sürdürülebilir Turizmde Bilginin Önemi", *Yönetim Bilimleri Dergisi* (7: 1), 51-71.

Öztürk, N. (2005). Kalkınma Kuramlarına Eleştirel Bir Bakış, *Roma Yayınlar*, Ankara.

Pearce, D., Markandya, A., Babier, E.B. (2000). Blue Print For A Green Economy, *Earth Scan Publications*, U.S.A.

Lai, P.H., Nepal, S.K. (2006) . Local Perspectives Of Ecotourism Development In Tawushan Nature Reserve, Taiwan. *Tourism Management* 27, 1117–1129.

Popescu V.A., Gh. N. Popescu; Popescu, C.R. (2014). "The Relation Productivity Environment In The Context Of Sustainable Development-Case Study On The Romanian Industry", *Metabk* 54(1), 286-288.

Rennings, K., Wiggering, H. (1997). Steps Towards Indicators Of Sustainable Development:Linking Economic And Ecological Concepts. *Ecological Economics* 20, 25-36.

Robbins, L. (1968). The Theory Of Economic Development In The History Of Economic Thought, *Macmillan St.Martin's Press*, London.

Ross, Ş., Wall, G. (1999). "Ecotourism:Towards Congruence Between Theory and Practice. *Tourism Management*, 20 123-132.

Safwat H., S., H. , Kendal T. H., IOsborne-Lee. I.W., Cesaretti, G.P., Misso, R., Andreopoulou, Z.S. (2014). Global Ecological Human Imprint, Sustainable Development and Environment:Assessment and Impacts. *European Journal of Sustainable Development*, 3, 3, 1-24.

Salah S.H.. (2000). Determinants of Market Competitiveness in an Environmentally Sustainable Tourism Industry. *Journal of Travel Research*, Vol. 38, February, 239-245.

Selimoğlu, Ö. (2004). Dünya da ve Türkiye de Ekoturizm, *İ.T.O. Etüt ve Araştırma Şubesi*, İstanbul.

Spenceley, A. (2003). Managing Sustainable Nature-Based Tourism İn Southern Africa:A Practical Assessment Tool. Unpublished PhD Thesis, University of Greenwich, <http://www.anna.spenceley.co.uk/files/ManagingSustainableNBTTToolkitSpenceley.pdf> (Erişim Tarihi:12.12.2014).

Sun, D; Walsh, D. (1998). Review of Studies on Environmental Impacts of Recreation And Tourism in Australia. *Journal of Environmental Management*, No:53, , 323-338.

Sungur, Z. (2012). Sürdürülebilir Ekoturizmin Toplumsal Etkileri:Türkiye'den Örnekler. *International Conference On Eurasian Economies*, 338-344.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. *Türkiye Turizm Stratejisi 2023*, Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü. Yayın No:3085. Ankara 2007.

Tatyana P. (2004). Soubbotina. Beyond Economic Growth An Introduction to Sustainable Development, *The World Bank*, U.S.A.

Terrero, L.S. (2014). Social Impacts of Tourism in Brazil, *Global Sustainable Tourism Review (GSTR)*;

1st Draft Repor.

The International Economic Development Council's Economic Development Reference Guide, 2000. http://www.iedconline.org/clientuploads/Downloads/IEDC_ED_Reference_Guide.pdf (Erişim Tarihi:07.12.2014).

The International Ecotourism Society (TIES), 1990. <https://www.ecotourism.org/what-is-ecotourism>(Erişim Tarihi:06.12.2014)

Tıraş, H. (2012). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre:Teorik Bir İnceleme. Kahramanmaraş Şütçü İmam Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt:2 Sayı:2, 57-73.

Clem, T. (2003). Economic Aspects of Ecotourism:Wildlife-based Tourism and Its Contribution to Nature. *Sri Lankan Journal of Agricultural Economics*. Vol. 5, No. 1, 83-95.

Tolunay, A., Akyol, A. (2006). Kalkınma ve Kırsal Kalkınma:Temel Kavramlar ve Tanımlar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi* Seri:A, Sayı:2, ISSN:1302-7085, 116-127.

Turner R.K; Pearce D; Bateman I. (1994). Environmental Economics:An Elementary İntroduction, *Harvester Wheatsheaf*, New York

Tutar, F. (2011). Türkiye'de Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Çevre, Kalkınma ve Ticaret. *Mevzuat Dergisi*, Yıl:14, sayı 166,

Tütüncü, Ö., Kuşluyan, Z. (1997). Çevre Sorunlarının Doğada Rekreasyon Faaliyetlerine Duyulan Gereksinimi Arttırıcı Etkisi. *Anatolia:Turizm Araştırmaları Dergisi*, Yıl:8, Sayı:1, 9-11.

Uithol, C.(2000). A Sustainable Future for PAN Parks Regions. Nhtv Breda.

UN Documents. Gathering a body of global agreements, Report of the World Commission on Environment and Development:Our Common Future, <http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm> (Erişim Tarihi:07.12.2014)

United Nations Environment Programme; World Tourism Organization. Making Tourism More Sustainable, A Guide for Policy Makers, 2005. <http://www.unep.fr/shared/publications/pdf/DTIx0592xPA-TourismPolicyEN.pdf> (Erişim Tarihi:06.12.2014)

Weaver, D. (1998). Ecoturizmin the Less Developed World, *Wallngford:CAB International*.

Wheeler, B.(1993). Sustaining the Ego. *Journal of Sustainable Tourism*. 1:121-129.

Wood, M. E. (2002). Ecotourism:Principles, Practices, Policies For Sustainability. *UNEP, TIES, USA*.

WTO, Unwto World Tourism Barometer, [October 2014 Volume 12 Http://Dtxtq4w60xqpw.Cloudfront.Net/Sites/All/Files/Pdf/Unwto_Pisa2014_lpk_Jk_1pp_0.Pdf](http://Dtxtq4w60xqpw.Cloudfront.Net/Sites/All/Files/Pdf/Unwto_Pisa2014_lpk_Jk_1pp_0.Pdf) (Erişim Tarihi:07.12.2014)

Wunder, S. (2000). Ecotourism and Economic Incentives-An Empirical Approach. *Ecological Economics* 32, 465–479.

Xueliang Y., Mu, R., Zuo, J., Wang, Q. (2014). Economic Development, Energy Consumption, and Air Pollution:A Critical Assessment in China. *Human and Ecological Risk Assessment*, 21:781–798.

Yaviloğlu, C. (2002). Kalkınmanın Anlambilimsel Tarihi ve Kavramsal Kökenleri. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, 59-77.

Yaylı, H. (2012). Çevre Etiği Bağlamında Kalkınma, Çevre ve Nüfus. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, Sayı:15, 151-169.

Yıldırım, U., Öner, Ş. (2003). Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımının Türkiye'ye Yansımaları:Gap'ta Sürdürülebilir Kalkınma ve Yerel Gündem 21. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt:12, Sayı:4, 6-27.

Yücel, F.(2003). Sürdürülebilir Kalkınmanın Sağlanmasında Çevre Korumanın Ve Ekonomik Kalkınmanın Karşıtlığı ve Birlikteliği. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:11 Sayı:11, 1-27.

Zambrano, A. M. A., Eben N. B., Durham, W.H. (2010). Social and Environmental Effects of Ecotourism In The Osa Peninsula of Costa Rica:The Lapa Rios Case. *Journal of Ecotourism*, 9:1, 62-83.

Zeppe, H. (2003). Sharing The Country: Ecotourism Policy and Indigenous Peoples in Australia, Policy and Planning, *CABI Publishing*, U.K.

Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Metinleri

Namık Kemal University Papers on Social Science

No: 02/2015

Personel Güçlendirme-Örgütsel Bağlılık İlişkisinin Analizinde Yapısal Eşitlik Modeli İle Regresyon Analizinin Karşılaştırılması: Bir Uygulama
Gözde GÜRBÜZ, İlnur KUMKALE, Adil OĞUZHAN

No: 01/2015

Avrupa Bütünleşmesinin Varoluş Krizleri Üzerine Reel Politik Bir Deneme
Halit Burç AKA

No: 07/2014 (Özel Sayı)

Uluslararası Ekonometri, Yöneylem Araştırması Ve İstatistik Sempozyumu'nun Bibliyometrik Analizi
İ. Esen YILDIRIM, Özlem ERGÜT

No: 06/2014

Amasya İlinin Alternatif Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi
Burhanettin ZENGİN, Emrah ÖZTÜRK, Hamide SALHA

No: 05/2014

Tekirdağ İl ve İlçelerinde Kadın Girişimcilik Kültürü ve Makro Ekonomiye Etkileri ve Sonuçları; Alınması Gereken Tedbirler ve Çözüm Önerileri
Muharrem BAKKAL, Süreyya BAKKAL, Hakan KILCI, Nermin AKARÇAY

No: 04/2014

Tarihsel Gelişim İçinde Üniter Bir Yapıda Yerel Yönetim: İngiltere Örneği
Müzehher YAMAÇ

No: 03/2014

Özel Hastanelerde İşletmecilik Sorunları: Tekirdağ/ Süleymanpaşa Merkez İlçesinde Bir Örnek Olay İncelemesi
Murat Selim SELVİ – Mustafa GÜNEY – Hayriye IŞIK

No: 02/2014

Bir Aktif İstihdam Politikası Aracı Olarak Toplum Yararına Çalışma Programlarının Edirne İlinde 2009-2011 Yılları Arasındaki Uygulaması ve Programlar Bitmeden Ayrılan Katılımcılara Yönelik Analiz
M. Engin SANAL

No: 01/2014

Organik Gıda Sertifikasyonlarının ve Etiketlemelerinin Türkiye Gıda Sektörü İşletmelerinin İtibarı Üzerindeki Etkisi
Ayça CAN KIRGIZ

No: 06/2013

Yerli Halkın Üniversite Algılaması: Trakya Üniversitesi Örneği
Ebru Z. BOYACIOĞLU - Adil OĞUZHAN

No: 05/2013

Kamu Yönetiminin Yeniden Örgütlenmesi ve Kamu Hizmetlerinin Yürütülmesinde Yerellik İlkesi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği
Fatih KIRIŞIK